

ЗАТВЕРДЖЕНО
МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ПРОГРАМА

РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

- **ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК**
- **ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК**
- **МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК**
- **ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК**
- **ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**
- **ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України

ПРОГРАМА
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
“ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ”

*Затверджено
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Тернопіль
Мандрівець
2013

ББК 74.100

П78

Затверджено

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
від 21. 05. 2012 р. № 604)*

Керівник проекту Б. М. Жебровський.

Програму підготували:

О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт” / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз. — Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 104 с.

ISBN 978-966-634-669-1

ББК 74.100

Всі права застережені
All rights reserved
ISBN 978-966-634-669-1

© Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України, 2012
© ТОВ “Мандрівець”, 2013

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Фізичний розвиток.....	13
Фізичний розвиток.....	14
Охорона життя та зміцнення здоров'я дітей.....	15
Основи здорового способу життя та безпека життєдіяльності.....	16
Розвиток рухової активності.....	16
Перелік рухових умінь і навичок, потрібних для повноцінного фізичного розвитку старшого дошкільника.....	17
Поради батькам.....	23
Показники фізичного розвитку дитини.....	24
Пізнавальний розвиток.....	25
Пізнавальний розвиток.....	26
Загальнопізнавальний розвиток.....	26
Логіко-математичний розвиток.....	30
Поради батькам.....	31
Показники загальнопізнавального розвитку дитини.....	33
Показники логіко-математичного розвитку.....	34
Мовленнєвий розвиток.....	36
Мовленнєвий розвиток.....	37
Розвиток зв'язного мовлення і комунікативних умінь.....	40
Поради батькам.....	46
Показники мовленнєвого розвитку.....	49
Художньо-естетичний розвиток.....	50
Художньо-естетичний розвиток.....	51
Образотворча діяльність.....	51
Музична діяльність.....	56
Театралізована діяльність.....	61
Поради батькам.....	62
Показники художньо-естетичного розвитку.....	63
Ігрова діяльність.....	65
Ігрова діяльність.....	66
Сюжетно-рольові ігри.....	67
Конструкторсько-будівельні ігри.....	67
Театралізовані ігри.....	68
Дидактичні ігри.....	69

Рухливі ігри.....	69
Інтелектуальні ігри.....	70
Народні ігри.....	70
Поради батькам.....	71
Показники сформованості ігрових умінь	72
Трудова діяльність	74
Трудова діяльність.....	75
Самообслуговування.....	75
Господарсько-побутова праця.....	76
Праця в природі.....	76
Поради батькам.....	78
Показники володіння трудовими навичками та вміннями.....	79
ДОДАТКИ	
<i>Додаток 1</i>	
Організація життєдіяльності дітей	
старшого дошкільного віку.....	82
<i>Додаток 2</i>	
Орієнтовні форми, методи, засоби освітньої роботи з дітьми.....	84
<i>Додаток 3</i>	
Схема загартовування дітей	
у дошкільному навчальному закладі і вдома.....	87
<i>Додаток 4</i>	
Поради щодо організації дослідів у природному довкіллі	
зі старшими дошкільниками	89
<i>Додаток 5</i>	
Орієнтовні показники нервово-психічного розвитку	
дітей 5-6 років.....	91
<i>Додаток 6</i>	
Показники прояву здібностей і нахилів	
у старших дошкільників	94
Прояви музичних здібностей і нахилів	94
Прояви артистичних здібностей і нахилів	94
Прояви літературних здібностей і нахилів.....	94
Прояви художніх здібностей і нахилів.....	95
Прояви нахилів до рухової активності.....	95
Література	97

ВСТУП

Відповідно до Закону України “Про дошкільну освіту” вимоги до рівня розвиненості, вихованості, навченості дітей дошкільного віку визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти (Державним стандартом дошкільної освіти України) і реалізуються програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України в установленому порядку.

З ухваленням Закону України від 06. 07. 2010 № 2442-VI “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу” виникла проблема надання обов’язкової дошкільної освіти всім дітям, які досягли 5-річного віку. Для її розв’язання запроваджено різні форми охоплення дітей дошкільною освітою, зокрема через організацію груп повного або короткотривалого перебування у дошкільних навчальних закладах різних типів, форм власності, з різним режимом роботи, в тому числі сезонним, а також груп підготовки до школи при загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, соціально-педагогічного патронату тощо.

Враховуючи різну періодичність, тривалість охоплення дітей організованими освітніми впливами в умовах тієї чи іншої форми здобуття дошкільної освіти, потрібно диференціювати обсяги розвивальних, виховних, навчальних завдань освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт” ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, інтегрованого, компетентнісного, діяльнісного підходів до розвитку, виховання та навчання дошкільників, тісної взаємодії навчального закладу і родини у формуванні основ їхньої елементарної життєвої компетентності перед вступом до школи. Вона відображає запити практиків і з урахуванням характеристики психологічного віку дітей, кращих на сьогоднішній день теоретичних здобутків і методичних рекомендацій пропонує орієнтири змістового наповнення освітньої роботи, скеровує педагогів і батьків на особистісний розвиток дітей за основними напрямками, організацію різних видів і форм трудової діяльності та окремо акцентує на ігровій діяльності – провідному виді діяльності для всього дошкільного дитинства, незамінному засобові розвитку дітей. Цим зумовлена структура Програми.

Основний програмовий зміст упорядковано за такими розділами:

- ✧ “Фізичний розвиток”
- ✧ “Пізнавальний розвиток”
- ✧ “Мовленнєвий розвиток”
- ✧ “Художньо-естетичний розвиток”
- ✧ “Ігрова діяльність”
- ✧ “Трудова діяльність”.

У кожному розділі окреслено ключові освітні завдання, подано поради батькам щодо організації спільного буття дорослих з дітьми та визначено показники розвитку дітей.

Розділ “Фізичний розвиток” орієнтує педагогів і батьків на об’єднання зусиль для охорони життя, збереження та зміцнення здоров’я дітей, підвищення опірності організму до впливу негативних чинників навколишнього середовища, формування у дітей системи уявлень про власний організм і здоровий спосіб життя. В цьому розділі приділено увагу засобам ефективного впливу на стан здоров’я та фізичний розвиток дітей, способам оптимізації рухової активності старших дошкільників у процесі організації їхньої життєдіяльності, а також визначено необхідні життєво важливі рухові уміння, навички та фізичні якості.

У розділі “Пізнавальний розвиток” подано обсяг завдань, потрібних для розвитку пізнавальних інтересів, здібностей, психічних процесів та розумових операцій, розширення досвіду пізнання світу і себе у ньому, стимулювання самостійної пізнавальної активності як запоруки успішного подальшого навчання. Програмові завдання охоплюють загальнопізнавальний (“У світі природи”, “У світі предметів”, “У світі людей”) та логіко-математичний (“У світі чисел і цифр”, “У світі форм і величин”, “У світі простору і часу”) аспекти. Окремі завдання пізнавального розвитку передбачені у таких розділах Програми: “Фізичний розвиток”, “Мовленнєвий розвиток”, “Художньо-естетичний розвиток”.

Розділ “Мовленнєвий розвиток” ґрунтується на комплексному вирішенні завдань формування звукової культури мовлення, лексичного запасу, граматичного ладу мовлення дітей, комунікативних умінь через розвиток у них зв’язного мовлення (діалогічного і монологічного). В ньому окреслено й орієнтовний обсяг завдань із пропедевтики навчання елементів писемного мовлення у підрозділах “Навчання елементів грамоти”, “Підготовка до письма”.

У розділі “Художньо-естетичний розвиток” розкрито основні напрямки розвивального впливу дорослих, що є визначальними для розвитку природних задатків і здібностей дітей до різних видів художньої діяльності (образотворчої, музичної, театралізованої), естетичного ставлення до дійсності, формування художніх умінь і навичок, сприяння самовираженню у художній творчості. Зміст розділу згруповано в такі підрозділи: “Образотворча діяльність”, “Музична діяльність”, “Театралізована діяльність”. У кожному з них подано освітні завдання; орієнтовні теми з малювання, ліплення, аплікації, конструювання; перелік мистецьких творів, репертуару.

Розділ “Ігрова діяльність” акцентує на грі як провідній діяльності дошкільника, ефективному методі та засобі реалізації освітніх завдань з усіх напрямів розвитку особистості дитини. Освітні завдання подано з урахуванням специфіки впливу на старших дошкільників різних видів ігор (творчих, із правилами). Чільне місце відведено сюжетно-рольовій грі з огляду на її особливе значення, потенціал для особистісного зростання дітей.

Розділ “Трудова діяльність” зорієнтовано на реалізацію завдань трудового виховання через залучення дітей до різних видів праці (самообслуговування, господарсько-побутова, у природі, ручна/художня праця) у різноманітних формах організації (колективна праця, доручення, чергування). Програмові вимоги до оволодіння доступними видами праці ґрунтуються на таких вікових можливостях старших дошкільників: прагнення до самостійності, інтерес до життя і праці дорослих, схильність до наслідування і досягнення продуктивного результату діяльності.

У Програмі “Впевнений старт” сім’ю визнано основною соціальною інституцією, відповідальною за якісну підготовку дітей до оволодіння життєвою компетентністю. Оскільки сім’я обирає доступну для себе форму здобуття дітьми дошкільної освіти, вона має право розраховувати на кваліфіковану допомогу держави у реалізації конституційних прав і гарантій щодо рівних умов отримання дітьми якісної, доступної освіти у передшкільний період життя. З метою такої допомоги родинам кожен розділ цієї Програми пропонує поради, дотримання яких забезпечить цілісність і неперервність освітнього впливу на дітей.

У додатках до Програми наведено орієнтовний розпорядок організації життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, форми, методи і засоби освітньої роботи з ними за кожним розділом, схему

загартовування у дошкільному навчальному закладі і вдома, поради щодо організації дослідів у природному довкіллі, орієнтовні показники нервово-психічного розвитку дітей 5-6 років і прояву здібностей та нахилів у старших дошкільників.

Характеристика психологічного віку

Соціальна ситуація розвитку. Впродовж старшого дошкільного віку істотно розширюється коло людей, з якими спілкується дитина. Предметом її уваги все більше стає світ соціальних взаємин дорослих людей, у який дитина намагається ввійти. Головним для неї та її щоденного буття є дорослий як носій суспільних функцій і вимог. Найважливіша потреба – прагнення жити з людьми, які її оточують, спільним життям, вступати з ними у безпосередній контакт, постійно перетинатися з дорослим світом. Проте життя дитини проходить в умовах опосередкованого, а не прямого зв'язку зі світом дорослих. Розрив між ідеальними прагненнями та реальними можливостями дошкільника усувається моделюванням дитиною бажаних взаємин у сюжетно-рольовій грі.

Порівняно з попереднім життєвим періодом істотно змінюється місце дошкільника серед дорослих: у нього з'являється коло елементарних обов'язків; спільна з дорослим діяльність змінюється самостійним виконанням вимог, вказівок, доручень, прохань дорослого; впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності.

Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини – стабілізація взаємин з однолітками, утворення “дитячого суспільства”, оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Провідна діяльність. Упродовж цього вікового періоду ускладнюються провідна діяльність дитини – сюжетно-рольова гра. Якщо у попередні вікові періоди дитина в ході елементарної рольової гри “оволодівала” дорослим як знаряддям (намагалася практично діяти з ним, використовувати для задоволення власних потреб), то тепер вона усвідомлює: доросла людина не залишається байдужою до її впливів, відповідає на них певним чином. У сюжетно-рольовій грі старший дошкільник програє різноманітні ситуації, пов'язані з людськими взаєминами, систему власних дій у цих ситуаціях та

систему наслідків цих дій для себе й оточення. У сюжетно-рольовій грі дитина спочатку дієво, емоційно, а потім й інтелектуально освоює систему стосунків між людьми.

Істотних змін зазнає змістовий компонент ігрової діяльності – ускладнюється та урізноманітнюється сюжет гри як її основний стрижень, дедалі більше наближаючись до реального життєвого контексту. Структура сюжету вдосконалюється за рахунок різних способів творчої побудови. За допомогою дорослого формуються цікаві, логічно виправдані, наближені до сучасного життя ігрові задуми, вдосконалюється вміння дитини зображувати і передавати сенс життєвих вражень, а не лише їх зовнішній прояв. Розширюється діапазон ігрових ролей, розвивається здатність типізувати та індивідуалізувати роль. Дошкільник усе частіше відтворює в сюжетах різнобічні рольові зв'язки, проявляє гнучкість, уміння змінювати рольові дії, добре орієнтується у своїх ігрових діях на відтворення ставеворольових поведінкових стандартів.

Удосконалюється процесуальний компонент сюжетно-рольової гри: зростає здатність до самоорганізації, планування ігрових дій, делегування повноважень організатора гри найбільш компетентному гравцеві. Формується вміння дотримувати встановлених ігрових правил, а також придумувати свої, попередньо формулювати та дотримувати їх у грі. Через сюжетно-рольову гру дитина усвідомлює, що будь-яка діяльність потребує від людини виконання певних обов'язків та дотримання відповідних правил.

У ході сюжетно-рольової гри у дитини виникає потреба в друзях, однодумцях, без яких гра втрачає сенс. Спілкуючись з однолітками, дитина вчиться співпрацювати, підкорятися, керувати, розподіляти функції, чинити справедливо, відчувати себе членом групи, відстоювати власну гідність. У грі дитина виховується як суб'єкт комунікативної діяльності – розвиваються її соціальні почуття, формуються партнерські взаємини, збагачується досвід конструктивного міжособистісного спілкування. Розвиваються два види взаємин – ігрові та реальні (перші відображають взаємини за сюжетом і роллю, другі є взаєминами партнерів, друзів). Гармонійне поєднання ігрових та реальних взаємин можливе за умови сформованості у дитини ініціативності, товарищескості, елементарного образу “Я”, децентрації (здатності поглянути на ситуацію очима іншої людини, вміння стати на її місце). У грі дитина опановує мову спілкування, взаєморозуміння, взаємодопомоги, узгодження своїх дій з діями

партнерів, вчиться домовлятися, обґрунтовувати свою думку, знаходити домірне місце в групі однолітків.

Істотно змінюється здатність дитини до контрольно-оцінних дій: більш адекватною, обґрунтованою та розгорнутою стає самооцінка; збагачується досвід нормативно-оцінних дій, формується звичка якісно характеризувати власні ігрові дії та поведінку; збагачується гама переживань з приводу ігрових досягнень та морально-естетичних проявів. Особливого значення набуває гра для розвитку в старшому дошкільному віці рефлексії – здатності дитини аналізувати власні дії, вчинки, мотиви, думки, співвідносити з очікуваннями інших, авторитетних для дитини осіб, та моральними нормами.

Урізноманітнюються творчі дитячі ігри. Дитина виявляє інтерес не лише до сюжетно-рольових, а й до ігор-драматизацій, інсценівок, театралізацій, ігор з елементами праці та художньо-естетичної діяльності, конструктивних, спортивних, дидактичних, рухливих, інтелектуальних.

Гра як провідна діяльність відіграє визначальну роль у розвитку психіки та особистості дитини: в ній формуються довільна увага і пам'ять; розвивається розумова діяльність (предмет-замінник, що його використовують у грі, стає опорою для розвитку мислення, дитина фантазує з ним, наділяє певними характеристиками); вдосконалюється уява (дитина замінює одні предмети іншими, обирає різні ролі, створює нові сюжети); відбувається подальший соціальний розвиток (дитина стежить за поведінкою та взаєминами дорослих, однолітків, набуває навичок спілкування, вчиться діяти за правилами); розвиваються почуття (вона тонше диференціює різні почуття, розпізнає та передає мімікою основні з них, адекватно реагує, робить припущення щодо ймовірних причин); розвивається вольова регуляція поведінки (дошкільник вчиться очікувати, утримуватися від чогось, доводити розпочате до кінця, долати труднощі, виявляти наполегливість тощо).

Гра відіграє важливу роль у розвитку мовлення дитини: ігровий сюжет потребує мовленнєвого спілкування, вміння висловлюватися, обґрунтовувати думки, звертатися із пропозиціями, проханнями, вибаченнями тощо; здатності інтонувати мову різних персонажів.

Вікові новоутворення: перший схематичний обрис дитячого світогляду; внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті); супідрядність мотивів (продумані дії починають переважати над імпульсивними, мотив “хочу” поступається мотиву “треба”, більшого

значення набуває соціальна мотивація); довільна поведінка (здатність діяти цілеспрямовано, долати труднощі на шляху до мети, елементарно контролювати та регулювати свою діяльність); творча уява (прагнення відійти від шаблону, схильність до фантазування, вигадування, творчої ініціативи); усвідомлення свого обмеженого місця в системі взаємин з дорослими, вміння бачити власні чесноти і вади, виникнення більш-менш реалістичної самооцінки, самоповаги, прагнення бути визнаним іншими.

Загальні освітні завдання

Розвивальні: створювати умови для повноцінного фізичного і психічного розвитку, для формування інтересів намірів дитини, для реалізації планів у різних сферах життєдіяльності; формувати довільну поведінку, заохочувати до прагнення долати труднощі, доводити справу до кінця; збагачувати чуттєвий досвід дитини, розвивати творчу уяву, вміння розмірковувати, висловлювати й обґрунтовувати власні судження, мислити креативно, експериментувати; сприяти збільшенню обсягів пам'яті, глибини, тривалості запам'ятовування та точності відтворення інформації; підтримувати намагання дитини адекватно оцінювати власні досягнення, вчинки та особистісні якості; вправляти у соціальних контактах, спілкуванні й налагодженні доброзичливих взаємин з людьми різного віку та статі.

Виховні: виховувати культуру дитячих бажань, сприяти становленню системи елементарних цінностей, позитивного ставлення до природи, предметів, фізичної культури і мистецтва, людей, до себе; виховувати культуру поведінки; долучати дитину засобами мистецтва до національної та світової культури; приділяти увагу становленню основ моральної за змістом та активної за формою позиції; виховувати базові якості особистості (самостійність, працелюбність, людяність, розсудливість, справедливість, самовладання, самолюбність, спостережливість, відповідальність).

Навчальні: збагачувати, розширювати, систематизувати уявлення, знання дитини про природу, рукотворний світ, світ фізичної культури і мистецтва, людей, які оточують, та про себе; вдосконалювати вміння використовувати набуті уявлення для подальшого збагачення власного досвіду.

Формувати навчальні вміння: організаційні (способи самоорганізації), загальнопізнавальні (спостерігати, обстежувати, аналізувати)

ти, виокремлювати головне, порівнювати, запам'ятовувати, бачити проблему, розмірковувати щодо неї, розв'язувати її, осмислювати матеріал), загальномовленнєві (культуру слухання, запитування, висловлювання, обґрунтування, доведення, налагодження спілкування), контрольно-оцінні (здійснення найпростіших форм контролю власної діяльності, перевірки зробленого, внесення потрібних корективів, виправлення помилок, вироблення оцінних суджень щодо якісно-кількісних показників зробленого та докладених зусиль).

Вправляти у прояві творчого ставлення до виконання практичних та розумових завдань.

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

Оздоровчі завдання:

- забезпечувати охорону життя та зміцнювати здоров'я дітей;
- формувати у дітей правильну поставу, розвивати всі групи м'язів;
- підвищувати рівень опірності дитячого організму до впливу несприятливих чинників навколишнього середовища;
- спонукати дітей до самостійного використання добре знайомих видів і способів загартовування вдома і в дошкільному навчальному закладі.

Освітні завдання:

- формувати уявлення дошкільників про своє тіло, потребу збереження власного здоров'я;
- ознайомлювати із правилами безпечної поведінки у довкіллі;
- формувати культурно-гігієнічні навички;
- розширювати знання дітей про розмаїття фізичних і спортивних вправ;
- сприяти опануванню життєво важливими рухами – ходьбою, бігом, стрибками, лазінням, метанням тощо;
- збільшувати обсяги рухових навичок і вмінь за рахунок розуміння спортивних вправ та ігор з елементами спорту;
- розвивати фізичні якості дітей;
- виховувати інтерес до різних видів рухової діяльності, до спорту;
- підвищувати рівень довільності дій дітей;
- розвивати у дітей наполегливість і витримку в досягненні мети, прагнення до якісного виконання рухів;
- розвивати доброзичливі взаємини з однолітками у процесі спільної рухової діяльності;
- формувати у дітей позитивні моральні та волевові риси характеру.

Фізкультурно-оздоровча робота в умовах дошкільного навчального закладу та родинного виховання полягає у дотриманні розпорядку дня; залученні дітей до щоденного виконання ранкової гімнастики та гімнастики після денного сну (тривалість 8–12 хв); проведенні щоденних занять з фізичної культури тривалістю 30–40 хв (у фізкультурній залі та на свіжому повітрі); організації рух-

ливих, у тому числі спортивних ігор; виконанні фізичних вправ під час прогулянки (тривалість 45–60 хв) та в малих формах активного відпочинку під час навчально-пізнавальної діяльності (фізкультхвилинки, фізкультпаузи); проведенні фізкультурних свят і розваг, командних змагань, днів здоров'я, прогулянок-походів (тривалість переходу в один бік – 20–25 хв) тощо.

ОХОРОНА ЖИТТЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

➤ Загартовування:

- забезпечувати щоденне перебування дітей на свіжому повітрі та відповідність їхнього одягу погодним умовам. Тривалість прогулянки у першій половині дня не менше 2-2,5 год, у другій – 1-1,5 год (залежно від погодних умов);
- забезпечувати перебування дітей у провітрюваному приміщенні в полегшеному одязі при температурі повітря +19–20° С. У спальні під час денного сну температура повітря має становити +15–16° С. Ранкову гімнастику та заняття з фізичної культури проводять у фізкультурній залі при температурі повітря +14–15° С;
- проводити загартовування водою після денного сну, а влітку – і перед обідом. Для миття рук, обличчя, полоскання рота використовують воду кімнатної температури. Для обливання ніг температуру води поступово знижують відповідно до встановлених норм: початкова температура води становить +34–35° С, кінцева – +22–24° С;
- застосовувати вологі обтирання, повний або частковий душ. Улітку можна залучати дітей до купання у переносних басейнах, водоймах;
- використовувати нетрадиційні методи загартовування (ходьба босоніж по росяній траві, камінцях, вологому піску тощо);
- організовувати та проводити лікувально-профілактичні процедури, а саме: фітотерапію, ароматерапію, лікувальну фізкультуру, масаж, оздоровчу гімнастику (зорову, дихальну), фізіотерапевтичні процедури тощо, які включають до системи оздоровлення за призначенням лікаря та згодою батьків.

Усі загартовувальні процедури проводять з урахуванням індивідуальних показників стану здоров'я і самопочуття дітей. Від цього залежать: вибір методу загартовування; визначення відповідності загартовувального навантаження функціональним можли-

востям дитини; подальша організація спільної роботи дошкільного навчального закладу і батьків, які проводять зі своїми дітьми загартовувальні заходи; тематика консультацій для батьків з питань загартовування та формування здорового способу життя старших дошкільників тощо.

ОСНОВИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

- формувати уявлення про ознаки здоров'я і хвороби та шляхи запобігання їм; доводити, що довготривале життя потребує уваги людини до свого здоров'я; розповідати, що джерелом зміцнення здоров'я і запобігання хворобам є здоровий спосіб життя;
- ознайомлювати з правилами безпечної поведінки у довкіллі та в екстрених ситуаціях;
- збагачувати знання дітей про будову тіла, призначення та функції різних органів; ознайомлювати дітей з потребою берегти органи зору, слуху, травлення, дихання, шкіру, стежити за поставою;
- прищеплювати навички громадської та особистої гігієни (стежити за чистотою рук, обличчя, мити їх у разі забруднення, самостійно стежити за зачіскою, одягом);
- формувати культуру споживання їжі (правильно користуватися виделкою, ножем, серветкою; сидати за стіл в охайному вигляді; їсти акуратно; правильно сидіти під час їди);
- ознайомлювати з помічниками і друзями здоров'я – природними і соціальними чинниками, які допомагають (міцний сон, свіже повітря, раціональне харчування, особиста гігієна, фізичні вправи) або можуть зашкодити здоров'ю (неправильне харчування, тривале сидіння перед телевізором, комп'ютером, шкідливі звички, недотримання розпорядку дня тощо);
- виховувати позитивне ставлення до антропометрії, медичних обстежень, профілактичних щеплень;
- залучати до активного використання здобутих знань в ігровій, образотворчій, комунікативній, дослідницькій, трудовій та інших видах діяльності.

РОЗВИТОК РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

- створювати сприятливі умови для задоволення потреби дитини у руховій діяльності;

- залучати до виконання фізичних вправ на розвиток основних рухів (ходьба, біг, стрибки, кидання, метання, кочення, повзання, лазіння), рівноваги, окоміру, сили, спритності та інших фізичних якостей;
- розвивати вміння чітко виконувати загальнорозвивальні вправи для всіх великих груп м'язів (для рук і плечового пояса, тулуба, ніг тощо), із різних вихідних положень (сидячи, стоячи, лежачи тощо), використовуючи предмети (обручі, палиці, скакалки, м'ячі тощо), у заданому темпі (швидкому, помірно-му, повільному, змінному), під музичний супровід або лічбу;
- залучати дітей до підготовки та участі у фізкультурних святах і розвагах, командних змаганнях, днях здоров'я; самостійного розміщення та прибирання фізкультурного обладнання;
- спонукати до проявів наполегливості, дисциплінованості, організованості, винахідливості, співчуття, взаємодопомоги тощо.
- удосконалювати вміння дошкільника їздити на велосипеді, самокаті, кататися на санках, роликових ковзанах, ковзати по крижаній доріжці, плавати тощо;
- пропонувати дітям використовувати в довільних рухах, танцях добре знайомі їм рухові дії, елементи нескладних фізичних вправ;
- підтримувати інтерес до занять фізичною культурою та спортом.

ПЕРЕЛІК РУХОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК, ПОТРІБНИХ ДЛЯ ПОВНОЦІННОГО ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

➤ Вправи з основних рухів

Ходьба. Ходити легко, невимушено, виконуючи різні рухи руками, утримувати правильну поставу. Користуватися різними способами ходьби: на носках, на п'ятах, на зовнішньому і внутрішньому боці стопи, перекатом з п'яти на носок, випадами та в присіді, високо піднімаючи коліна, навприсядки, на напівзігнутих ногах, на прямих ногах (не згинаючи колін), приставним і схресним кроком убік, уперед і назад, із заплученими очима (3-4 м), спиною вперед, з переступанням через предмети, з предметом у руках, широким кроком із виконанням завдань (підняти м'яч, розвести руки в сторони і т. д.). Ходити у колоні по одному та парами, "змією", зграйкою, з перешиккуваннями за сигналом, зі зміною напрямку і темпу.

Біг. Бігати на носках, високо піднімаючи коліна, короткими та широкими кроками; з подоланням перешкод – оббігати та перестрибувати предмети (кубики, кеглі); бігати, викидаючи прямі ноги вперед, закидаючи гомілки назад; бігати у колоні по одному і парами, перешиковуватися за сигналом (з бігу врозтіч у колону по одному); бігати “змійкою” між розставленими на підлозі предметами в одну лінію, “зигзагом”, “равликом”; виконувати човниковий біг 3–5 разів по 10 м; бігати приставним кроком уперед, правим та лівим боком; спиною уперед, зберігаючи напрям і рівновагу; зі скалкою, м’ячем, по дошці, лаві, колоді; бігати з високого старту наввипередки 25–30 м; у повільному темпі 2–3,5 хв.

Стрибки. Стрибати почергово на правій і лівій нозі, просуваючись уперед на 5–6 м, штовхаючи перед собою невеликий предмет (м’яч); підстрибувати на обох ногах на місці з поворотом кругом, рухаючись уперед із затиснутою між ногами торбинкою з піском або м’ячем; перестрибувати на обох ногах через 5–6 предметів, розташованих один за одним (висота 15–20 см); стрибати на одній нозі, просуваючись уперед; застрибувати на предмети (колоду, лаву заввишки до 20 см) з місця і з розбігу (3–4 кроки), намагаючись дістати предмет, підвішений на 15–30 см вище від піднятої вгору руки дитини; стрибати у довжину з місця (відстань 80–110 см), у висоту (30–55 см), у глибину (з колоди, куба) заввишки 30–40 см у зазначене місце (м’яке і стійке приземлення); стрибати через довгу й коротку скакалки у різні способи; стрибати на батутах.

Кидання, ловіння, метання. Перекидати м’яч з однієї руки в другу в різному темпі (повільному, швидкому); перекидати м’яч іншій дитині обома руками знизу, від грудей, із-за голови, стоячи або рухаючись уперед; ловити його з різних вихідних положень (стоячи, сидячи), знизу з відскоку від підлоги з відстані 3–4 м; підкидати м’яч і ловити його обома руками, не притискаючи до грудей; бити м’ячем об землю, об стіну; підкидати вгору і ловити його після виконання додаткових рухів (плескання перед грудьми). Кидати великі та маленькі м’ячі від грудей, знизу і з-за голови однією та обома руками в кільце, прикріплене на відстані 2,2 м від підлоги (землі), з різними швидкістю та положенням тіла (стоячи на місці або рухаючись повільним, швидким кроком уперед); кидати м’ячі, торбинки з піском (маса 200 г) провідною рукою у вертикальну та горизонтальну ціль з відстані 3,5–5 м і на дальність (5–12 м); кидати предмети в ціль, яка рухається; прокочувати м’яч один одному, між предметами.

Повзання та лазіння. Повзати з опорою на передпліччя і коліна; повзати в упорі стоячи на колінах, спираючись кистями рук, по лаві, колоді, похилій дошці; пролізати в обруч грудьми вперед, лівим і правим боком; підлізати під дугу, мотузок, палицю (висота 40–50 см) прямо, лівим та правим боком; лазити по гімнастичній стінці догори у зручний для дітей спосіб; переходити з прольоту на проліт приставним кроком; переходити по діагоналі стінки (спускатися вниз вертикально з одного прольоту на інший); лазити по мотузковій драбині в довільний спосіб, лазити по канату на довільну висоту; проповзати між рейками парканчика, по похилій дошці, драбині (кут нахилу 25–30°) в упорі стоячи; підтягуватися обома руками по гімнастичній лаві, лежачи на животі, спині або сидячи верхи, з допомогою і без допомоги ніг; перелізати з похилої дошки (заввишки 30–40 см) на гімнастичну стінку; перелізати через лаву, колоду різними способами.

Рівновага. Ходити по дошці, гімнастичній лаві (завширшки 15–25 см, заввишки 30–40 см), по колоді прямо і боком, тримаючи в руках палицю, м'яч, переступаючи через кубики, мотузок (на висоті 25–35 см); ходити по гімнастичній лаві, колоді назустріч іншій дитині, на середині розминатися, підтримуючи партнера за плечі, лікті; ходити й бігати по дошці, покладеній похило (завширшки 15–20 см, кут нахилу 15–20°); ходити по рейці гімнастичної лави, по мотузку (завдовжки 8–10 м), покладеному на підлогу прямо, по колу, зигзагоподібно, з торбинкою на голові (маса 500–700 г); стоячи на гімнастичній лаві, колоді, підніматися на носки; стояти на одній нозі, друга відведена назад, руки в сторони; після бігу, стрибків присідати на носках, руки в сторони, вгору, на поясі; кружляти в парі з іншою дитиною, тримаючись за руки.

➤ Загальнорозвивальні вправи

Вправи для рук і плечового пояса. Прибирати різні вихідні положення: руки вниз, вперед, у сторони, перед грудьми, за голову, до плечей (лікті опущені, лікті в сторони), за спиною; розводити руки в сторони, випрямляти вперед, розгинаючи в ліктях; підносити руки вгору, розводити у сторони долонями вгору; з положення “руки за голову” розводити руки в сторони, підносити вгору; підносити руки вперед і вгору, підводячись на носки з положення стоячи, ступні паралельні; підносити руки вперед-вгору зі зчепленими “в замок” пальцями (кисті повертати всередину); підносити обидві руки вгору – назад по чергово й одночасно; підносити та опускати кисті рук, стискати й розтискати пальці; енергійно розгинати вперед

зігнути в ліктях руки (“бокс”); відводити лікті назад двічі-тричі, випрямляти руки в сторони з положення руки перед грудьми, зігнути у ліктях; робити колові рухи вперед і назад по чергово і разом прямими руками; виконувати різноманітні рухи руками, лежачи на підлозі.

Вправи для тулуба. Стояти, притиснувшись до стіни потилицею, плечима, спиною, сідницями і п’ятами; притиснувшись спиною до гімнастичної стінки, братися руками за рейку (на рівні стегон), по чергово піднімати зігнути та прямі ноги; стоячи обличчям до гімнастичної стінки, братися руками за рейку на рівні пояса, нахилитися вперед, згинаючись; повертатися, розводячи руки в сторони із положення перед грудьми, за головою; нахилити тулуб у сторони при різних положеннях рук; нахилити тулуб якнайнижче вперед, торкаючись руками підлоги; нахилитися до правого та лівого колін, торкатися їх лобом, допомагаючи собі руками; нахиляючись, класти та піднімати предмети біля носка правої (лівої) ноги збоку, піднімати за спиною зчеплені руки; тримаючи руки вгорі, нахилитися в сторони; сидючи на підлозі і спираючись ззаду руками, піднімати й опускати витягнуті ноги, переносити водночас дві ноги через палицю, скакалку; сидючи на підлозі, складати ноги навхрест; упор присівши, з упору присівши переходити в упор присівши на одній нозі, відводячи другу в сторону; стоячи на колінах, сідати на підлогу праворуч і ліворуч від колін; лежачи на спині, рухати ногами, схрещувати їх, підтягувати голову, ноги до грудей – групуватися; піднімати одночасно голову і плечі, відводити руки назад, прогинаючись, лежачи на животі; піднімати ноги, зігнути в колінах, виконувати ними рухи (“велосипед”), лежачи на спині; піднімати витягнуті ноги, лежачи на спині.

Вправи для ніг. Переступати на місці, не відриваючи від опори носки ніг; присідати кілька разів поспіль і нижче; піднімати пряму ногу вперед махом, плескаючи під нею долонями; присідати, торкаючись спиною та потилицею стіни; присідати, піднімаючи руки вперед, угору з предметами і без них; робити випад уперед, у сторону, тримаючи руки на поясі; захоплювати предмети пальцями ніг, трохи піднімати й опускати, перекладати або пересувати їх зліва направо; ходити по палиці босоніж приставним і змінним кроками; стрибати на місці на обох ногах, виконуючи рухи руками.

Стройові вправи. Самостійно шикуватися у колону, шеренгу по одному, парами, в коло, перешиковуватися з однієї колони в три, чотири через центр трійками, четвірками; повертатися праворуч і

ліворуч. Рівнятися у колоні, шерензі, по лінії, носках. Розмикатися у колоні на витягнуті руки вперед, у шерензі, колі – на витягнуті руки в сторони. Виконувати змикання і розмикання приставним кроком.

Ритмічні (танцювальні) рухи. Рухатися відповідно до характеру музики, відображати образи, імітаційні рухи; передавати у виразних рухах характер музики; виконувати різні варіанти дій під музичний супровід. Починати та закінчувати рухи відповідно до музичної фрази. Виконувати приставні кроки з присіданням, крок галопу; змінювати характер рухів на швидкий, пошвавлений; точно дотримуватися ритмічного малюнка; чергувати простий і дрібний кроки. Виконувати перешиковування у колі; розходитися та сходиться парами. Творчо застосовувати знайомі танцювальні дії.

➤ Рухливі ігри

Ігри з бігом: “Парний біг”, “Мишоловка”, “Гуси-лебеді”, “Птахи і зозуля”, “Квач”, “Кваче, бери стрічку!”, “Карасі і щука”, “Перебіжки”, “Хитра лисиця”, “Зустрічні перебіжки”, “Витівники”, “Швидко візьми, швидко поклади”, “Совонька”, “Чия ланка швидше збереться?”, “День і ніч”.

Ігри зі стрибками: “Хто краще стрибне”, “Вудка”, “З купини на купину”, “Жаби і чапля”, “Вовк у рову”, “Класики”, “Коніки”, “Не потрап!”

Ігри з повзанням і лазінням: “Ведмідь і бджоли”, “Переліт птахів”, “Ловіння мавп”, “Пожежники на навчанні”.

Ігри з метанням, киданням і ловінням: “Мисливці та зайці”, “М’яч ведучому”, “Хто найвлучніший”, “Мисливець і звірі”, “Серсо”, “Літаючі тарілки”.

Ігри-естафети: “Веселі змагання”, “Естафета парами”, “Перевезення врожаю”, “Городники”, “Хто швидше побудує піраміду”.

Ігри-забави: “Мотузка”, “Біг зі зв’язаними ногами”, “Півнячий біг”, “Перетягни канат”.

➤ Ігри з елементами спорту

Городки. Знати 3-4 фігури; прибирати правильного вихідного положення; кидати битку збоку і від плеча; вибивати городки з відстані 3-6 метрів.

Бадмінтон. Правильно тримати ракетку; відбивати волан ракеткою згори, знизу, збоку, спрямовуючи його в певний бік; грати в парі з дорослим та одне з одним.

Баскетбол. Перекидати м’яч один одному від грудей, передавати м’яч у русі з відскоком від підлоги; вести м’яч двома та однією

рукою по прямій і між предметами. Кидати м'яч у кошик двома руками від грудей та з-за голови.

Футбол. Виконувати удари по м'ячу з місця та з розбігу; прокочувати м'яч правою і лівою ногою в заданому напрямку, обводити м'яч навколо предметів. Зупиняти м'яч, що котиться, підшвою або внутрішнім боком стопи; заковувати м'яч у лунки, ворота, передавати м'яч ногою одне одному в парах (відстань 3–5 м), відбивати від стіни кілька разів поспіль. Грати за спрощеними правилами.

Хокей. Прокочувати шайбу ключкою у заданому напрямку, заковувати шайбу у ворота; прокочувати її одне одному в парах, зупиняти шайбу (м'яч) ключкою. Грати за спрощеними правилами.

Боулінг. Кидати кулю знизу для вибивання кеглів з лінії.

➤ Спортивні вправи

Катання на санках. Катати один одного, кататися з гори по одному і по двох, виконувати повороти і гальмування в кінці спуску. Спускатися з гори, виконуючи завдання (підняти предмет, проїхати у ворота).

Ковзання. Ковзати по крижаних доріжках з розбігу, присідаючи й встаючи під час ковзання.

Ковзани та ролики. Вчити тримати рівновагу, стоячи на обмеженій площині, відштовхуватися однією ногою, намагаючись прокотитися вперед на обох ногах.

Ходьба на лижах. Ходити по лижні ковзним кроком без палиць і з палицями; виконувати повороти на місці та в русі. Підніматися на гору драбинкою та напів-ялинкою. Спускатися з гірки, м'яко пружинячи ноги в основній і низькій стійках; проходити дистанцію у спокійному темпі 1–2 км.

Їзда на велосипеді. Самостійно їздити на триколісному та двоколісному велосипедах по прямій, повертати ліворуч і праворуч, проїжджати у ворота, робити прискорення і гальмувати.

Катання на самокаті. Відштовхуватися однією ногою, виконувати повороти праворуч, ліворуч; їздити по колу, об'їжджаючи різні перешкоди.

Плавання. Робити вдих, потім видих у воду (до 10 разів поспіль); занурюватися у воду з головою із затримкою дихання, розплющувати очі у воді; ковзати по воді на грудях, на спині, відштовхнувшись ногами від бортика; виконувати рухи руками; рухати ногами вгору – вниз лежачи на воді, тримаючись за бортик, дошку, м'яч, пересуваючись по дну водойми на руках; оволодівати підготовчими

вправами для плавання кролем; плавати з надувними іграшками або кругом у руках, довільним способом.

Ігри у воді: “Човник з веслами”, “Бігом у воду”, “Веселі бризки”, “Фонтан”, “Потяг у тунелі”, “Рибалки”, “Море хвилюється”, “Брід”, “Щука”, “Карасі і коропи”, “Хоровод”, “Сом у сітці”, “Гойдалка”, “Я пливу”, “Торпеди”, “Квач”, “Вудочка”, “Хто швидше”.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

- дотримуйте розпорядку дня, санітарно-гігієнічних вимог та правильного харчування;
- будьте для дітей прикладом у дотриманні культурно-гігієнічних навичок;
- частіше розмовляйте з дітьми про корисні та шкідливі звички, запобігання захворюванням – усе, що стосується здорового способу життя і поведінки у несприятливих, екстремальних ситуаціях; підкріплюйте ці розмови прикладами із власного життя та життя інших членів родини, близьких людей, ситуаціями із літературних творів, улюблених дитячих фільмів тощо;
- облаштуйте у квартирі фізкультурний куточок;
- щоденно разом із дітьми виконуйте ранкову гімнастику, здійснюйте загартовувальні процедури; регулярно виходьте на прогулянки;
- залучайте дітей до виконання основних рухів – вправляйте у ходьбі, бігові, стрибках, повзанні, лазінні, киданні, дотриманні рівноваги тощо;
- разом з дітьми здійснюйте пішохідні прогулянки, туристичні походи;
- грайте у рухливі та спортивні ігри;
- катайтеся разом з дітьми на санчатах, ковзанах, лижах; велосипедах, роликах; грайте у бадмінтон, теніс, футбол, баскетбол, хокей; ігри з м'ячем; стрибайте на скакалці; плавайте і грайте на воді;
- беріть участь разом із дітьми у проведенні свят, розваг, днів здоров'я, зборах, конференціях, лекціях з питань здоров'я, фізичного виховання дітей, організованих у дошкільних навчальних закладах;
- відвідуйте спортивні змагання, що відбуваються у вашому місті, селищі; підтримуйте дитину в її спортивних уподобаннях.

ПОКАЗНИКИ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

- має уявлення про здоровий спосіб життя, орієнтується в ознаках здоров'я, знає основні способи його зміцнення та правила поведінки при захворюванні;
- дотримує норм особистої гігієни, правильного харчування та розпорядку дня;
- розуміє потребу загартовування, охоче бере участь у загартовувальних процедурах;
- знає та дотримує правил безпечного перебування вдома, на вулиці, у природних умовах тощо;
- має уявлення про основні правила поведінки в екстремальних ситуаціях;
- виявляє потребу в активній руховій діяльності;
- проявляє інтерес до результатів рухової діяльності; отримує фізичне та естетичне задоволення від чіткого виконання рухових дій;
- дотримує певної дистанції під час виконання загальнорозвивальних вправ, шиквань, добре орієнтується у просторі;
- утримує рівновагу, стежить за положенням свого тіла під час виконання різноманітних вправ;
- ходить вільно, тримаючись прямо, природно рухає руками;
- бігає легко, ритмічно, з різною швидкістю, поєднує біг із подоланням перешкод;
- впевнено стрибає з місця, відштовхуючись обома ногами і змахуючи руками, м'яко приземлюється;
- лазить по гімнастичній стінці (драбині) у навіперемінний спосіб, не пропускаючи щаблів; володіє лазінням по канату в довільний спосіб; успішно пролізає в обруч прямо, лівим та правим боком; підлізає під дугу;
- підкидає і ловить м'яч, відбиває його від підлоги, поєднує замах з енергійним кидком предмета;
- знає та дотримує правил під час рухливих ігор;
- із задоволенням катається на велосипеді, самокаті, санчатах; ходить на лижах, ковзає по крижаних доріжках і плескається у воді; знає спрощені правила ігор спортивного характеру (бадмінтон, городки, футбол, хокей, баскетбол, боулінг);
- має власні спортивні уподобання, улюблених спортсменів.

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Пізнавальний розвиток забезпечується розвитком пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, уваги, уяви, мислення) та розвитком розумових операцій (аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, класифікації тощо).

Освітні завдання:

- формувати позитивне ставлення до світу на основі емоційно-чуттєвого досвіду;
- збагачувати досвід пізнання дитиною навколишнього світу та усвідомлення себе в ньому;
- сприяти розвитку самостійної пізнавальної активності дитини;
- розвивати та вдосконалювати різні способи пізнання відповідно до вікових норм та індивідуальних темпів розвитку дитини;
- цілеспрямовано розвивати пізнавальні процеси за допомогою спеціальних дидактичних ігор та вправ, максимально використовувати розумові операції у процесі пізнання світу;
- розвивати пізнавальні здібності дитини, вміння аналізувати різні явища і події, зіставляти їх, узагальнювати, робити елементарні висновки, умовиводи, висувати припущення, обґрунтовувати власну думку;
- заохочувати пізнавальні запитання дитини;
- ознайомлювати з різними джерелами інформації (книги, журнали, газети, телебачення, радіо, комп'ютер); показувати їх роль у житті людей.

ЗАГАЛЬНОПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

У світі природи

➤ Природа рідного краю:

- формувати уявлення про об'єкти природного довкілля: *рослини найближчого оточення* (парку, лісу, луки, земельної ділянки, поля, саду): різні види дерев, кущів, трав'янистих рослин, грибів; їх назва, будова, місце й умови зростання, зміни, що відбуваються у процесі зросту та за порами року; значення рослин у природі та в житті людини;

тварини своєї місцевості (свійські та дикі): назва, зовнішній вигляд; спосіб життя, харчування; будова тіла і залежний від неї спосіб руху; місце проживання, зміни в їх житті у різні пори року; піклування та охорона з боку людини, значення тварину природі та в житті людини;

птахи (свійські, перелітні, осілі, декоративні): назва, зовнішній вигляд; спосіб життя, харчування; будова тіла; середовище існування, зміни в їх житті у різні пори року; піклування й охорона з боку людини, значення птахів у природі та житті людини;

безхребетні (молюски, комахи): назва, зовнішній вигляд; спосіб життя, будова тіла і залежний від неї спосіб руху; харчування, середовище існування, зміни в їх житті у різні пори року; значення безхребетних у природі та в житті людини;

риби (прісноводні, акваріумні): зовнішній вигляд, будова тіла, спосіб життя, розмноження (відкладають ікру, народжують мальків);

земноводні та плазуни: назва, зовнішній вигляд; спосіб життя, харчування; будова тіла; середовище існування, зміни в житті у різні пори року; піклування й охорона з боку людини, значення безхребетних у природі та в житті людини;

- формувати уявлення про тверді тіла: пісок, глина, каміння, їх властивості;

повітря: його рух, напрям, сила;

воду: зміни її стану (замерзання, плавлення снігу і льоду), поняття колобігу води (види хмар, дощ, роса, іній, град, сніг); значення для природи та людини;

електричні та світлові явища природи: гроза – грім, блискавка, веселка (форма та розташування смуг);

- формувати поняття про сезонні зміни та явища в природі: пори року, їх послідовність, стан погоди (приморозки, ожеледиця, хуртовина, посуха, буря, стихійні лиха тощо), їх вплив на життя людини;
- збагачувати уявлення про сільськогосподарську працю (виращування рослин, піклування про тварин) та залучати дітей до посильних трудових дій (догляд за кімнатними рослинами, домашніми тваринами, праця на городі тощо);
- формувати у дітей поняття про екологічно доцільну поведінку, залучати їх до посильної участі у збереженні та відновленні природного довкілля міста (села).

➤ **Природа України:**

- формувати уявлення про характерні особливості окремих географічних регіонів України (Крим, Карпати, Полісся), типові ландшафти:

водойми (річки, озера, моря), їх значення у природі та в житті людини; рослини та тварин – мешканців водойм;

гори, рослини та тварин, що зустрічаються у горах;

степи, рослини та тварин, що зустрічаються у степах;

ліси, їх значення у природі та в житті людини; рослини та тварин, які зустрічаються у лісах;

- формувати поняття про Червону книгу України, правила безпечної поведінки й доцільного природокористування;
- залучати до посильної участі у природоохоронній діяльності.

➤ **Природа планети Земля:**

- формувати уявлення дітей про водний простір (океани) і сушу (материки);
- розвивати вміння елементарно орієнтуватися на глобусі, мапі;
- формувати поняття про окремих представників тваринного та рослинного світу інших географічних зон Землі.

➤ **Природа космосу:**

- формувати елементарні уявлення про космос: компоненти видимого космосу (Сонце, Місяць, зорі), зоряне небо, схід і захід сонця, місяця, місцезнаходження сонця вранці, полудні, ввечері в різні пори року; невидимого (деякі планети, комети, сузір'я);
- формувати уявлення про засоби дослідження космосу людиною (телескопи, станції, космонавти, космічні кораблі, астронавіти, астрономи).

У світі предметів

- ознайомлювати дітей із предметним світом:

предметами найближчого оточення (посуд, одяг, взуття, меблі, іграшки, побутова техніка, продукти харчування тощо): назвою, функціональним призначенням та способом використання;

предметами віддаленого оточення (транспорт різних видів, споруди – театр, музей, бібліотека, кінотеатр, спортивно-розважальний центр, магазин, лікарня, перукарня, аптека, ринок тощо): назвою, функціональним призначенням, правилами поведінки у громадських місцях;

- ознайомлювати з різними видами житла людини (міська квартира, сільський будинок);
- поглиблювати знання дітей про способи виробництва предметів побуту (старовинні, сучасні, рукотворні, промислові предмети) та сировину – матеріали, з якої вони виготовлені (дерево, глина, скло, метал, папір, тканина, шкіра, пластик, хутро тощо);
- формувати елементарне уявлення про те, що кожна людина є користувачем (споживачем) предметів та їх творцем (виробником);
- виховувати повагу до праці людей;
- формувати бережне ставлення до предметів вжитку та інших речей.

У світі людей

- закріплювати та збагачувати уявлення дитини про близьке і віддалене соціальне середовище: сім'ю, родину, рід, дитячий садок, школу, місто, село, країну;
- формувати поняття: рідні, близькі, знайомі, чужі люди;
- розширювати й уточнювати уявлення про культуру взаємин з різними категоріями людей;
- розвивати відчуття належності до місця народження та проживання (малої батьківщини – назва селища, міста, мікрорайону);
- збагачувати уявлення про рідну країну, її столицю, державні символи (Герб, Гімн, Прапор);
- виховувати громадянські почуття та інтерес до подій у країні;
- вчити любити та шанувати сімейні свята, залучати до активної участі у них, дотримання і зміцнення сімейних традицій, шанування пам'яті роду;
- закріплювати та уточнювати уявлення дитини про найбільш доступні та необхідні для розвитку їхнього соціального досвіду види праці дорослих; прищеплювати інтерес до різних професій дорослих;
- формувати уявлення про інші нації та народи (2-3 країни); вчити прихильно ставитися до людей інших національностей, підтримувати інтерес до інших країн, народів, культур; виховувати миролюбність, толерантність.

ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК

У світі чисел та цифр

- учити називати числа від 1 до 10, розрізняти лічбу в прямому і зворотному порядку, від заданого числа, кількісну та порядкову лічбу;
- ознайомлювати із записом чисел за допомогою цифр (1–9, 0); учити встановлювати відповідність між цифрою та відповідною кількістю предметів, елементів множин;
- ознайомлювати із поняттям суміжних чисел, дати елементарне уявлення про склад чисел з одиниць та двох менших (у межах 10);
- вправляти у порівнянні двох множин за кількістю та визначенні відношень: “на скільки більше?”, “на скільки менше?”, “порівну”, “стільки само”, утворювати рівність з нерівності;
- дати загальне уявлення про знаки “плюс” (+), “мінус” (–), “дорівнює” (=);
- учити виконувати найпростіші усні обчислення, вправляти у розв’язуванні нескладних арифметичних і логічних задач та прикладів (у межах 10);
- вправляти у використанні найпростіших логічних прийомів (узагальнення, систематизації, класифікації тощо), пов’язаних із формуванням елементарних математичних уявлень;
- заохочувати до побудови найпростіших висловлювань за допомогою сполучників: *і, чи, якщо... то* та інших;
- формувати інтерес до логіко-математичної діяльності, залучати до застосування здобутих знань і вмінь у повсякденному житті.

У світі форм і величин

- формувати вміння порівнювати предмети за розміром, висотою, масою, шириною, довжиною, товщиною, класифікувати їх за визначеними параметрами;
- ознайомлювати з основними одиницями вимірювання довжини (сантиметр, метр), маси (кілограм), об’єму (літр); формувати навички вимірювання величин, з якими дитина стикається у житті, за допомогою умовної мірки;
- уточнювати та розширювати уявлення про геометричні фігури, їх властивості (площинні: круг, овал, трикутник, квадрат, прямокутник, багатокутник; об’ємні: куля, куб, циліндр, конус);

- вправляти у співвіднесенні форм предметів довкілля із відповідними геометричними фігурами;
- залучати до створення різних геометричних візерунків та розв'язання геометричних головоломок.

У світі простору і часу

- учити розрізняти розташування предметів у просторі (вгорі, внизу, ліворуч, праворуч, попереду, позаду, посередині) та визначати напрямок руху (вперед, назад, ліворуч, праворуч, вгору, вниз);
- вправляти у визначенні розташування предметів відносно себе і будь-якого предмета за просторовим розміщенням на площині (на столі, в зошиті, на підлозі, майданчику тощо);
- вправляти у визначенні відстані, диференціації понять: *далеко, близько, поруч, далі, ближче*;
- формувати та розширювати знання про одиниці часу: *хвилина, година, доба* (частини доби – ранок, день, вечір, ніч), *тиждень* (назви днів тижня, їх послідовність), *місяць* (назви 12 місяців), *пори року* (весна, літо, осінь, зима);
- спонукати до диференціації та правильного вживання часових понять: *зараз, згодом, раніше, пізніше, сьогодні, завтра, вчора, швидко, повільно* тощо;
- ознайомлювати з різними видами годинників і календарів, вчити користуватися ними, визначати час за стрілками годинника (у межах години).

ПОРАДИ БАТЬКАМ

- створюйте умови та підтримуйте пізнавальні інтереси дитини, забезпечуючи розвиток її природних здібностей та нахилів, задовольняючи пізнавальні потреби;
- збагачуйте обізнаність дитини про довколишній світ новою інформацією про предметне, природне, соціальне довкілля, світ гри, мистецтва, про себе;
- пізнавайте, досліджуйте світ разом із малюком: обговорюйте, читайте, експериментуйте. Заохочуйте прагнення збагачуватися новими й корисними знаннями завжди і всюди. Наприклад, оформте передплату пізнавального дитячого журналу, запишіться до дитячої бібліотеки тощо;
- залучайте до перегляду та прослуховування пізнавальних ра-

дію- і телепередач, обговорюйте побачене й почуте в родинному колі;

- частіше бувайте з дітьми на природі (парк, ліс, річка), відвідуйте зоопарк, ботанічний сад, музеї, вистави дитячих театрів, дійства громадських свят, виставки квітів, тварин тощо;
- залучайте дітей до догляду за рослинами (квітник, сад, город) та тваринами (птахами, рибками, земноводними та іншими домашніми улюбленцями); якщо є змога, обладнайте акваріум, влаштуйте квітник, город на підвіконні;
- заохочуйте до активного розв'язання завдань пізнавального, пошукового, логічного характеру; наприклад, загадок, ребусів, кросвордів та ін.;
- спільно з дітьми складайте усні й письмові листи, листівки для близьких родичів і друзів, оформляйте плакати, газети-стінівки із привітаннями, розповідями про цікаві, значущі події тощо;
- виховуйте у дошкільника почуття родинності: любові і шани до батьків та родичів, пам'яті про покоління роду, вдячності до праці рідних, поваги до старших, турботи про молодших;
- забезпечуйте можливість активної участі дітей у підготовці та святкуванні днів народження, ювілеїв, днів пам'яті, календарно-обрядових свят; здійсненні подорожей; разом з дітьми виготовляйте подарунки, привітання, готуйте святкові виступи, колекціонуйте тощо.
- якщо є змога, вдома облаштуйте родинний куточок, у якому розмістить "дерево роду", світлини та відео сімейних подій, рукотворні вироби тощо;
- вчіть малюків усвідомлювати себе частинкою сім'ї, дитячої спільноти у навчальному закладі, відповідальну особистість у світі природи, людину серед інших людей у суспільстві на прикладі власної активної життєвої позиції;
- формуйте основи логічного мислення, вчіть дитину висловлювати власну думку на основі розумових висновків;
- активно виявляйте патріотичні почуття, громадянську позицію; гордість за свою родину, батьків, рідне місто, село, Україну; подавайте гідний приклад втілення понять "порядок", "безпека", "природоохоронна робота" у практичне життя дитини та родини;
- створюйте спеціальне розвивальне середовище, яке б сприяло використанню здобутих знань, умінь та навичок з логіко-математичного розвитку в родинному побуті дитини;

- формуйте елементарні економічні уявлення дитини, залучаючи її до планування сімейного бюджету (планування витрат, обговорення вартості речей та ін.);
- виховуйте почуття вдячності до праці інших людей, бережно-го ставлення до природи, речей.

ПОКАЗНИКИ ЗАГАЛЬНОПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

- має уявлення про природне довкілля тієї місцевості, де проживає;
- розпізнає 3–5 (і більше) видів дерев, кущів, трав'янистих рослин, грибів; кімнатних рослин; ягід, овочів, фруктів; лікарських рослин; знає їх назву, будову рослин, умови і місце зростання, розуміє значення у природі та в житті людини;
- розпізнає тварин своєї місцевості: свійських і диких. Має уявлення про звірів, птахів (перелітні, осілі), безхребетних (черви, молоски, раки, павуки, комахи), прісноводних та акваріумних риб, земноводних, плазунів; знає назву, будову і спосіб їхнього життя, цікаві особливості поведінки, значення тварин у природі та в житті людини;
- має уявлення про окремих представників тваринного та рослинного світу інших географічних зон Землі;
- знає, які види водойм (річки, озера, моря) є у місцевості, де проживає, їх назву, значення у природі та в житті людини;
- володіє елементарними правилами природокористування, безпечної поведінки в природі тощо;
- розуміє і може пояснити значення повітря, води, ґрунтів у природі та в житті людини;
- має елементарні уявлення про світлові та електричні явища природи;
- чітко розрізняє пори року та їх послідовність, може розповісти про їх характерні ознаки, про відповідні сезонні зміни в природі, житті тваринного світу та діяльності людини;
- орієнтується на глобусі, мапі, розрізняє водний простір (океани) і сушу (материки);
- має елементарні уявлення про космос: компоненти видимого космосу (Місяць, зорі, Сонце), невидимого (деякі планети, комети, сузір'я); засоби дослідження космосу людиною (телескопи, станції, космічні кораблі); професії, що пов'язані із космосом (космонавти, астронавти, астрономи);

- класифікує предмети найближчого оточення (посуд, одяг, взуття, меблі, іграшки, побутова техніка, продукти харчування тощо), знає їх назву, функціональне призначення/значення та способи дії/використання; називає різні види транспорту, споруд, розрізняє різні види житла;
- має знання про способи виробництва предметів побуту (старовинні, сучасні, рукотворні, промислові предмети) та сировину/матеріали, з яких вони виготовлені (дерево, глина, скло, метал, папір, тканина, шкіра, пластик, хутро тощо);
- розрізняє соціальні середовища (сім'я, родина, рід, дошкільний навчальний заклад, школа, місто, село, країна), розуміє взаємозалежність між окремою людиною та її близьким і далеким соціальним довір'ям;
- розуміє поняття: рідні, близькі, знайомі, чужі; молодші, однокласники, старші, дорослі, старі; володіє культурою взаємин з різними категоріями людей;
- знає назву міста/села, країни, в якій мешкає, та столиці; називає і шанує державні символи (Герб, Гімн, Прапор);
- розповідає про сімейні свята, бере активну участь у їх підготовці, дотримує сімейних традицій;
- має уявлення про інші нації та народи, знає назви 2-3 країн. Прихильно ставиться до людей інших національностей. Проявляє миролюбність, толерантність;
- має сформовані вміння і навички найбільш доступних і необхідних для розвитку соціального досвіду видів праці. Проявляє інтерес до різних професій.

ПОКАЗНИКИ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ

- уміє лічити в межах першого десятка, використовуючи різні види лічби (кількісна, порядкова, у прямому та зворотному порядку, від заданого числа тощо);
- знає числа від 0 до 9, співвідносить їх з певною кількістю предметів, елементів множин;
- має уявлення про склад числа з одиниць та двох менших (у межах 10), визначає суміжні числа;
- установлює числову рівність, нерівність, визначає відношення “на скільки більше?”, “на скільки менше?”, “порівну”, “стільки само”;

- знає знаки “плюс” (+), “мінус” (-), “дорівнює” (=), співвідносить їх з діями додавання і віднімання;
- усно виконує прості обчислення, розв’язує логічні задачі;
- користується початковими логічними прийомами, вживає у мовленні сполучники: і, чи, якщо „, то”;
- порівнює предмети за висотою, масою, шириною, довжиною, товщиною, загальною величиною, здійснює класифікацію за цими ознаками тощо;
- володіє знаннями про основні одиниці вимірювання різних величин: довжини (сантиметр, метр), маси (кілограм), об’єму (літр); має навички вимірювання умовною міркою;
- розпізнає геометричні фігури, знає їх назви, властивості (площинні: круг, овал, трикутник, квадрат, прямокутник, багатокутник; об’ємні: куля, куб, циліндр, конус); знаходить подібні форми у навколишніх предметах, малює / складає предмети з різних геометричних фігур або знаходить фігури у заданому малюнку, візерунку тощо;
- орієнтується в розташуванні предметів у просторі (вгорі, вниз, зліва, праворуч, попереду, позаду, посередині тощо), визначає відстань, вживаючи поняття: далеко – близько, поруч – далі;
- уміє визначати розташування предметів відносно себе і будь-якого предмета, розміщувати предмети на площині (на столі, підлозі, майданчику, в зошиті та ін.);
- розрізняє та правильно вживає часові поняття: сьогодні, завтра, вчора, зараз, згодом, раніше, пізніше;
- має уявлення про часові одиниці: хвилина, година, доба (частини доби – ранок, день, вечір, ніч), тиждень (назви днів тижня та їх послідовність), місяць (назви 12 місяців), рік (пори року – весна, літо, осінь, зима);
- орієнтується у часі за допомогою годинника (в межах години за циферблатом) та календаря;
- застосовує логіко-математичні вміння у повсякденному житті: вміє набрати номер телефону служб порятунку, користується пультом телевізора, аудіо-відеотехніки; знає свій вік, вік тата, мами та інших членів родини, знає дату свого народження, адресу і номер квартири.

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

МОВЛЕНЄВИЙ РОЗВИТОК

Освітні завдання:

- розвивати звукову культуру мовлення, вдосконалювати літературне мовлення дітей;
- розвивати мовленнєве дихання, подовжувати тривалість мовленнєвого видиху, вчити промовляти короткі фрази на одному видиху;
- уточнювати й розширювати уявлення дітей про будову артикуляційного апарату, роботу його органів при творенні звуків. Тренувати м'язи, розвивати моторику апарату мовлення за допомогою артикуляційних вправ;
- розвивати фонематичний слух. Учити диференціювати на слух у словах всі звуки, у тому числі схожі за артикуляцією тверді і м'які, дзвінки й глухі, сонорні приголосні, а також сприймати на слух римовані закінчення у віршованих текстах, самостійно добирати прості рими, співзвучні слова;
- уточнювати і закріплювати вимову всіх звуків рідної мови. Домагатися правильної вимови шиплячих, свистячих, сонорних звуків;
- удосконалювати звуковимову відповідно до орфоепічних, літературних норм: звукосполучень [йа], [йу], [йє], [йі], [дж], [дз], [дз'], [шч], подовжених м'яких приголосних, твердих приголосних перед и та апострофом, проривного приголосного звука [г], дзвінких приголосних у середині та в кінці слова, ненаголошених голосних звуків [е] та [и] тощо;
- привчати говорити чітко, у помірному темпі та регулювати темп мовлення, розвивати силу, висоту, тембр голосу для передачі різного інтонаційного забарвлення мовлення, залежно від ситуації спілкування, характеру персонажа чи співрозмовника.

➤ Збагачення лексичного запасу

- уточнювати й поповнювати словниковий запас дітей на основі формування уявлень про світ під час реалізації освітніх завдань кожного розділу програми. Активізувати його у самостійних висловлюваннях. Розвивати вміння розуміти та вживати слова на позначення назв предметів, їх ознак, кількості, дій, ознак за дією тощо;

- збагачувати активне мовлення дітей прикметниками (якісними, відносними, присвійними), прислівниками, дієсловами (у формах минулого, теперішнього, майбутнього часу), дієприкметниками і дієприслівниками, числівниками, займенниками. Формувати вміння більш точно добирати слова на позначення якостей предметів і явищ;
- продовжувати розширювати словник дітей узагальнювальними поняттями (рослини, тварини, меблі тощо), вправляти в умінні користуватися узагальнювальними родовими поняттями на основі конкретної ситуації спілкування диференціації родових узагальнень (тварини – дикі і свійські, транспорт – пасажирський, вантажний, спеціальний або наземний, підземний, водний, повітряний тощо);
- ознайомлювати дітей із синонімами (на прикладах різних частин мови). Вчити добирати слова для точнішого висловлення думки, передачі емоційного забарвлення мовлення залежно від ситуації спілкування (вологий – мокрий, впав – гепнувся та ін.);
- продовжувати ознайомлювати з антонімами. Вправляти в умінні добирати антоніми до слів – різних самостійних частин мови та доречно використовувати їх в активному мовленні;
- продовжувати роботу над лексичним (смысловим) значенням слів;
- продовжувати ознайомлювати з явищем багатозначності слів, вчити розуміти, пояснювати значення, відшукувати у мові та використовувати у власному мовленні слова-омоніми, слова, вжиті у переносному значенні, фразеологічні звороти. Формувати загальне уявлення про діалект (не використовуючи цього терміну), залучати до порівняння діалектної і загальноживаної, літературної лексики;
- виховувати стилістичне чуття, вчити відчувати конкретну ситуацію спілкування і послуговуватися лексичним запасом відповідно до неї.

➤ **Формування граматичної правильності мовлення, розвиток граматичних умінь:**

- продовжувати вчити граматично правильно поєднувати слова при побудові висловлювань, при цьому: правильно узгоджувати прикметники, числівники з іменниками та займенниками, вживати слова основних лексичних категорій у відповідних

формах відмінка, роду, числа або часу, потрібні для зв'язку слів у словосполученні або реченні прийменники та сполучники тощо;

- вправляти у граматично правильному вживанні складних відмінкових форм іменників, зокрема: іменників множини у родовому відмінку (панчів, черевиків, шкарпеток), іменники, які мають лише множину (двері, ножиці, окуляри) та невідмінюваних (кіно, кашпо, кенгуру), іменників у непрямих відмінках, іменників чоловічого роду в давальному відмінку однини (батьку чи батькові, Андрію чи Андрієві), кличній форми іменників однини (мамо, тату, бабусю, сестро, брате, котику), у тому числі іменників чоловічого роду на “-ець”, “-ак” (хлопець – хлопче, козак – козаچه) тощо;
- вправляти в утворенні множинних форм іменників однини (заєць – зайці, вікно – вікна, стіл – столи), присвійних прикметників (татів блокнот, братові ковзани, мамина хустка, дідусеві окуляри), вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників та прислівників різними способами (гарний – гарніший, більш/менш гарний, найгарніший, найбільш/найменш гарний, якнайгарніший та ін.; гарно – гарніше, більш/менш гарно, найгарніше, якнайгарніше тощо), а також в утворенні часових дієслівних форм, змінюванні дієслів за особами, числами, родами;
- спонукати дітей до утворення інших граматичних форм того самого слова (малюю – намалюю – малюватиму) та нових слів за допомогою суфіксів (теля – телячий, телятник, телятниця), префіксів (ходити – виходити, приходити, заходити), суфіксів і префіксів одночасно (море – приморський). Звертати увагу на зміну не лише лексичного значення, а й емоційного забарвлення слова при вживанні певного способу словотворення (вовк – вовчище, вовчик, вовчисько, вовчєня);
- ознайомлювати з утворенням складних слів (листопад, водовідведення, буревій, синьо-жовтий, універмаг);
- вчити утворювати різні форми наказового способу дієслів (намалюй – намалюй-но, намалюйте – намалюймо – нумо намалюймо та ін.);
- вправляти у вживанні речень різного типу. Спонукати до використання простих і складних поширених, безособових речень, а також синтаксичних конструкцій з однорідними членами речення, вставними словами та прямою мовою;

- вчити застосовувати різні типи зв'язку між частинами складних речень: безсполучниковий і сполучниковий. Формувати та закріплювати навички використання різних сполучників при вживанні складносурядних і складнопідрядних речень;
- виховувати критичне ставлення до граматичних помилок як у власному, так і в чужому мовленні, прагнення до правильності мовлення.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ І КОМУНІКАТИВНИХ УМІВ

➤ Діалогічне мовлення

- продовжувати залучати дітей до участі в діалозі під час спілкування у різних видах діяльності з дотриманням елементарних норм ведення розмови;
- удосконалювати вміння слухати і розуміти співрозмовника, формулювати і ставити запитання, будувати відповідь відповідно до почутого;
- заохочувати до ведення діалогу в різних повсякденних ситуаціях (у дошкільному навчальному закладі, вдома, у громадських місцях, транспорті, на вулиці) як при безпосередньому контакті, так і у телефонній розмові;
- вчити виявляти ініціативу у спілкуванні зі знайомими і незнайомими дорослими та дітьми, використовувати при цьому доречні форми ввічливого та лагідного звертання (залежно від віку, статі, соціальної ролі співрозмовника – “ви”, “любий”, “мамуся”, “Ганнусю” та ін.), знаходити першу репліку для початку діалогу, підтримувати розмову, ставлячи запитання з теми розмови, даючи власні коментарі почутому від співрозмовника. Залучати до побудови діалогів між 2–4 дітьми;
- формувати вміння підтримувати розпочату іншою людиною розмову, вчасно реагувати на репліки співрозмовника, розпитувати, вести діалог на запропоновану дорослим тему;
- привчати триматися в діалозі невимушено, вільно, без напруження, розмовляти тактовно, переконливо, відчувати емоційний тон розмови та коригувати його у позитивний бік у разі загострення ситуації спілкування, коректно виявляти власне емоційне ставлення до предмета розмови чи співрозмовника; залежно від ситуації спілкування і теми розмови висловлювати прохання, вибачення, подяку, припущення, співпережи-

вання тощо, вітатися і прощатися, використовуючи ввічливі звертання та формули мовленнєвого етикету.

➤ **Монологічне мовлення**

- формувати вміння будувати зв'язні монологічні висловлювання різних типів (розповіді-описи; сюжетні розповіді за картинками, з власного досвіду, творчі на задану чи обрану тему; перекази). Починати вчити складати розповіді-судження (оцінки), розповіді-міркування та розповіді-пояснення;
- пропонувати користуватися поданим зразком, планом, а згодом спиратися на засвоєний алгоритм складання розповіді;
- привчати висловлюватися логічно, без повторів, пауз, жестикуляції, дотримуватись основних структурних частин розповіді (початок, середина – основна частина, закінчення), придумувати назву своїм розповідям та вживати у складених текстах епітети, порівняння, фразеологізми, пряму мову персонажів зі звертаннями тощо;
- залучати дітей до складання розповідей-описів іграшок, предметів, предметних картинок, сюжетних ілюстрацій і малюнків. Вправляти в умінні виокремлювати і називати предмет опису, його зовнішні ознаки, частини, характеризувати властивості, дії, призначення, співвідносити предмети мовлення з відповідними їм описами. Пропонувати спроби самостійного складання описових розповідей-загадок про об'єкти довкілля та описів по пам'яті;
- розширювати досвід дітей у складанні різних видів сюжетних розповідей, поступово ускладнювати добір прийомів навчання сюжетного розповідання: за зразком, за планом, поданим дорослим, за поданим початком або закінченням історії, з виходом за межі зображеного на картині, за серією картин чи малюнків, за опорними словами, колективне розповідання зі складанням певних фрагментів єдиної розповіді тощо;
- формувати елементарні навички оцінювального, пояснювального мовлення під час складання розповідей-суджень і пояснень, дотримання логіки причиново-наслідкових зв'язків у самостійних міркуваннях;
- під час переказування літературних творів вчити осмислювати зміст почутого, усвідомлювати тему та провідну ідею твору, запам'ятовувати та відтворювати послідовність подій близько до тексту, спочатку орієнтуючись на запропонований план,

згодом – і самостійно, використовуючи авторські мовленнєві звороти, засоби художньої виразності (епітети, порівняння, метафори, повтори тощо).

- вчити дітей стежити за логікою власного викладу та викладу інших дітей і продовжувати переказування, розпочате іншою дитиною чи дорослим, відтворювати певну логічну частину змісту. Розвивати емоційну чуттєвість до подій твору, вчинків і долі персонажів, вчити передавати у переказі авторські оцінки та власне ставлення;
- заохочувати імпрровізаційні спроби під час переказування текстів.

➤ **Художньо-мовленнєвий розвиток**

- продовжувати залучати дітей до високохудожньої усної народної творчості, української і світової класичної та сучасної літератури. Ознайомлювати з кращими зразками у жанрі прози (казки, оповідання, легенди) і поезії (вірші, віршовані байки), малими фольклорними формами (загадки, лічилки, мирилки, пісеньки-потішки, колискові, обрядові пісні – колядки, щедрівки, веснянки, заклички, посівальні та обжинкові пісні тощо), формувати уявлення про характерні ознаки цих видів літературних творів, вчити розрізняти їх;
- систематично читати і розповідати дітям літературні твори різних жанрів і тематики. Підтримувати дитячу ініціативу щодо читання і розповідання їм, зорієнтовувати при доборі літературного репертуару. Формувати художній і читацький смаки. Використовувати можливості відтворення літературних творів засобами кіно-, відео-, фотомистецтва, анімації, комп'ютерної графіки;
- долучати до обговорення змісту, персонажів, висловлення власних оцінних суджень і ставлень, участі в етичних бесідах за прочитаним чи розказаним та визначенні моральної цінності твору, а також до пошуку й аналізу засобів художньої виразності у творах, співвіднесенню їх із жанром. Сприяти свідомому запам'ятовуванню почутих від дорослих творів, вчити впізнавати назву, автора, героїв твору за його фрагментом, ілюстраціями або слайдами. Спонукаати до постановки запитань про те, що було незрозумілим у творі;
- заохочувати дітей до запам'ятовування віршованих текстів та їх виразного декламування. Вчити інтонаційної виразності під

час декламування віршів напам'ять, вправляти в умінні користуватися природними інтонаціями голосу, логічними паузами, наголосами. Звертати увагу дітей на особливості поетичного мовлення (певний ритм, мелодійність звучання, повторення звуків, рими, образні вирази тощо). Підтримувати інтерес дітей до поетичного слова і бажання декламувати, самостійно складати вірші;

- розвивати образотворчі акторські й режисерські задатки і здібності дітей засобами літературного мистецтва. Залучати дітей до дій в уявлюваних ситуаціях, участі в інсценуваннях знайомих творів, драматизаціях, у перегляді та розігруванні постановок за мотивами літературних творів у пальчиковому, іграшковому, тіньовому, ляльковому та інших видах дитячих театрів.

➤ **Робота з дитячою книжкою**

- привчати дітей до постійного спілкування із книгою. Систематично розглядати дитячі книжки. Розширювати уявлення дітей про будову книжки, оформлення обкладинки, розташування на ній назви, прізвища автора, малюнка, який узагальнено передає тематику самої книги;
- формувати навички дбайливого поводження із книгою, охайного користування нею. Привчати до “лікування” книжок і дотримання порядку в місцях їх зберігання спільно з дорослими, іншими дітьми чи самостійно;
- влаштовувати у дошкільному навчальному закладі групові та домашні дитячі “бібліотеки”, залучати дітей до їх формування, поповнення, укладання тематичних добірок, книжкових виставок. Підтримувати інтерес до самостійного перегляду, читання книжок для них, ілюстрування, ліплення за мотивами і під враженням книжок, розігрування творів;
- привчати знати назву, автора обраної для перегляду, читання книги. Закладати уявлення про відомих дитячих письменників-класиків та сучасних, окремі цікаві факти їхньої біографії, вчити впізнавати їх на портретах. Знайомити з видатними митцями слова рідного краю.

➤ **Навчання елементів грамоти**

- у межах добуквеного періоду до навчання елементів грамоти проводити підготовчу, пропедевтичну роботу із засвоєння елементів писемного мовлення;

- ознайомлювати з основними одиницями мовлення й навчити правильно користуватися термінами на їх позначення “речення”, “слово”, “звук”, “склад”, “буква”;
- формувати елементарні уявлення про слово як основну одиницю мовленнєвого спілкування та його номінативні значення (може називати предмети і явища, дії, ознаки предметів і дій, кількість тощо). Дати уявлення про слова, що не мають самостійного значення і їх використовують у мовленні для зв’язку слів між собою (показати на прикладах сполучників і прийменників);
- навчити виокремлювати із мовленнєвого потоку речення, сприймати його як кілька пов’язаних за змістом слів, які висловлюють завершену думку;
- вправляти у поділі речень на слова, визначенні кількості й порядку слів у них та складанні речень із розрізнених слів, із заданим словом, у поширенні речень новими словами. Залучати дітей до моделювання речень за схемами речень;
- ознайомлювати зі звуками мовними і немовними. На основі вдосконалення фонематичного слуху і звуковимови формувати вміння звукового аналізу мовлення;
- вчити визначати на слух перший і останній звуки у словах, місце кожного звука у слові, виокремлювати заданий звук у словах та визначати його позицію (на початку, в середині чи у кінці слова), виділяти звук, що частіше звучить у тексті, самостійно добирати слова із заданим звуком у певній позиції. Показати залежність значення слова від порядку чи зміни звуків (кіт – тік, карта – парта);
- формувати знання про голосні та приголосні мовні звуки на основі уявлень про відмінності їх утворення. Дати поняття про склад як частину слова, утворену з одного чи кількох звуків, про складоутворювальну роль голосних звуків у словах;
- вправляти у поділі слів на склади з орієнтування на голосні звуки, у визначенні кількості та послідовності складів. Показати залежність значення слова від порядку складів у ньому (бан-ка – ка-бан, Ку-ба – Ба-ку). Вчити визначати наголошені й ненаголошені склади у словах, помічати смислову роль наголосу (за’мок – замо’к). Вправляти у складанні складових схем слів та доборі слів до заданої схеми;
- ознайомлювати з поняттям про тверді та м’які приголосні звуки. Вчити виконувати на слух звуковий аналіз слів, будувати звукові схеми слів із позначок або фішок відповідно до поряд-

ку й характеристики звуків у словах (голосний чи приголосний, твердий чи м'який приголосний).

Примітка: з урахуванням індивідуальних здібностей, можливостей, інтересів дітей та побажань їхніх батьків розпочинати в індивідуальному порядку достроковий перехід до буквеного етапу в оволодінні елементами грамоти.

Почати ознайомлення із буквами як знаками передачі звуків на письмі. Сприяти ознайомленню з основними буквами за принципом частотності вживання відповідних звуків в усному мовленні, пропонуючи дітям не алфавітні, а звукові їхні назви.

Формувати початкові вміння звуко-буквеного аналізу складів і слів, злитого читання складів різної структури на основі аналітико-синтетичного способу: двобуквених закритих (голосний + приголосний) і відкритих (приголосний + голосний), трибуквених без збігу та зі збігом приголосних. Поступово переходити до читання односкладових, двоскладових слів простої структури, ускладнюючи завдання для читання залежно від індивідуального темпу засвоєння способів читання дитиною (до пропонування для свідомого читання речень і коротких текстів).

➤ Підготовка до письма

- розвивати просторові уявлення, вміння орієнтуватися на площині, сторінці альбому, книжки, зошита (знаходити центр, середину, лівий, правий, верхній, нижній краї, правий верхній, правий нижній та інші кути);
- розвивати дрібні м'язи, гнучкість суглобів та моторику пальців і кистей рук, координацію рухів кистей рук та очей, розмір у художній діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання і художня праця з різними матеріалами та інструментами, гра на музичних інструментах тощо);
- учити правильно тримати олівець і ручку для виконання спеціальних вправ з підготовки до письма (на відміну від тримання олівця під час малювання);
- вправляти у спеціальних графомоторних і графічних вправах з обведення контурів зображень, штрихування форм різними способами (крапками, короткими штрихами, прямими і хвилястими лініями у різних напрямках), проведення прямих, ламаних, кривих ліній різної конфігурації на нелінованій та лінованій основі;

- учити впевнено рухатися по площині, вздовж рядка, ритмічно розміщувати на рядку прості зображення, графічні елементи і візерунки з них.

В індивідуальному порядку задовольняти інтерес дітей до друкування букв, складів і слів, вимова і написання яких збігаються.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

Якомога більше спілкуватися з дітьми, розповідати їм і читати художню, пізнавальну літературу. Збагачувати досвід дітей позитивними враженнями під час прогулянок, екскурсій, цікавих спостережень у соціальному, культурному та природному довкіллі. При цьому враховувати пізнавальні інтереси й переваги своїх дітей. Докладніше зупинятися на об'єктах і явищах, які найбільше привернули дитячу увагу.

Розповідати дітям про себе (своє навчання, роботу, захоплення), про родичів (де живуть, ким працюють, ким доводяться дитині, які мають чесноти та інше) та людей, які оточують дитину за межами сім'ї. Частіше ділитися з дітьми спогадами про минуле, дитинство дорослих, улюблені ігри, друзів дитинства, цікаві чи складні життєві ситуації. Пропонувати дітям пограти в улюблені ігри рідних людей, почитати їхні улюблені книжки, переглянути улюблені фільми чи послухати дорогі пісні. Запропонувати малюкам описати власні ігри з друзями у дитсадку чи у дворі, знайти в них спільне з уподобаннями свого дитинства, разом з дітьми придумати нові варіанти старих ігор і забав.

Організовувати спеціальні мовленнєві ігри для розвитку усного мовлення, можна – із залученням рідних, сусідів, друзів. Так, для збагачення словника різними частинами мови корисно пограти в “Зимові слова”, “Солодкі слова”, “Скляні (дерев'яні, металеві, пластмасові та ін.) слова”, “Ввічливі слова”, “Веселі/сумні слова”, “Спортивні слова” тощо. Тут важливо дати правильну, чітку настанову: “Назвіть слова, які нагадують нам про...”. Повправляти дітей у вживанні дієслів буде цікаво в ігрових завданнях “Хто що вміє робити”, “Зміни слово” (утворення нових дієслів за допомогою префіксів), а змагальна вправа “Хто назве більше” стимулюватиме пошук іменників-назв частин предметів, прикметників, прислівників та інших частин мови.

У повсякденні корисно розширювати запас слів-узагальнень, проводячи ігрові вправи “Назви одним словом”, “Магазин меблів

(одягу, взуття, іграшок, продуктового, молочний, овочевий...)”, “Що зайве?”

У спілкуванні з дітьми стежити, чи правильно вони узгоджують між собою слова у словосполученнях і реченнях, вчасно і коректно виправляти помилки та включати дітей у створювані дорослим ситуації спілкування, де треба застосувати ці вміння. Наприклад, поставити відповідне запитання (скільки вікон у нашій квартирі? у якій сукні ти підеш на день народження?) або запропонувати гру (“Пограємо-полічимо” на узгодження іменників з числівниками, “Хто який?” на узгодження прикметників із займенниками чи іменниками). Можна створювати й провокаційні ситуації мовлення, у яких пропонуються зразки неправильного зв’язку слів у висловлюваннях і які потрібно виправити (“я мчу з гора без лижах” – “я мчу з гори на лижах”).

Звертати увагу дітей на багатозначність слів. У певних ситуаціях скористатися змогою поміркувати разом над добором іншого слова замість сказаного, визначенням протилежності у дії чи якості, навести приклад різних значень однакових за звучанням слів. Тут стануть у пригоді й ігри “Скажи інакше”, “Дружні слова”, “Скажи навпаки”, “Слова-близнюки”.

Залежно від конкретної ситуації задовольнятися лаконічними висловлюваннями дітей або спонукати їх до побудови більш розгорнутих реплік. Щоб привчити говорити поширеними реченнями, варто подавати власні зразки такого мовлення і залучати дітей до гри. Наприклад, у грі “Мовчун і балакун” один гравець задає основу речення, а інший чи інші по чергово доповнюють її по слову наскільки це можливо: “Стоїть хата. – На березі стоїть хата. – На березі річки стоїть хата. – На мальовничому березі річки стоїть хата. – На мальовничому березі річки стоїть біла хата і т. д.”.

Не менш цікаві ігри можна запропонувати зі словотвору від заданого слова. Зокрема: побудувати ланцюжок слів від слова “вчити” (вчитель, учень, навчання, вчений тощо); утворити назви помешкань від назви тварини (корова – корівник, свиня – свинарник, курка – курник, вівця – вівчарня та ін.).

З метою відпрацювання чіткої звуковимови корисно розучувати з дітьми чистомовки і скоромовки. Якщо у 5-річних дітей спостерігаються вади звуковимови, слід звернутися за допомогою до фахівця-логопеда й виконувати всі рекомендовані ним артикуляційні, фонематичні вправи для постановки звуків та вміння їх диференціювати.

Під час виконання цих завдань, варто запропонувати дітям вправи на виділення першого й останнього звуків у власних іменах, назвах іграшок чи інших предметів довкілля; спільно з малюками визначати послідовно всі звуки у слові, шукати заданий звук у словах-назвах предметів, картинок, дій довкола себе тощо. Цікаво й позмагатися на більшу кількість названих слів із заданим звуком, зі звуком у певній позиції у словах.

Корисно разом з дітьми “маніпулювати” звуками, складами, наголосами у словах, переставляючи їх. Ігри типу “Так і не так” наочно продемонструють дітям значення порядку звуків, складів і місця наголосу в словах.

Започаткувати й надалі підтримувати сімейну традицію щоденних бесід про прожитий день з обговоренням вражень, поточних проблем, досягнень, планування спільних заходів для дорослих членів родини і дітей. Спонукаати дітей не лише до відповідей на поставлені дорослим запитання, а й до самостійної їх постановки.

Привчати дітей бути ввічливими у розмові, бесідах з дорослими й дітьми. Подавати приклад того, як треба вести діалог за столом, у гостях чи при гостях, по телефону. Практикувати ненав’язливий аналіз поточного діалогу за допомогою запитань: “Чи уважно ти мене слухав?”, “Що тобі незрозуміло?”, “Які у тебе є запитання до мене?” та ін.

Використовувати можливості сім’ї для залучення дітей до складання зв’язних розповідей: описування іграшки або страви, які сподобалися в гостях; описування уявних речей (автомобіля майбутнього, фасонів бальних суконь для Попелюшки, кімнати Незайка і Знайка); розповідання за серіями сімейних світлин (про новорічне свято у дитсадку, літній відпочинок) або картинок із дитячих коміксів; переказування літературного твору з власними імпровізаціями за слайдами діафільму, ілюстраціями у книзі; складання розповідей-суджень, міркувань, пояснень після перегляду вистав, телепрограм, поїздок, спілкування з дорослими і дітьми під час відпустки, перебування у лікарні тощо. Ділитися з дітьми своїми враженнями, висновками, ставленням щодо прочитаного, побаченого, пережитого.

Читати малюкам твори дитячої художньої літератури і дитячі журнали. Цікавитися новинками книжкового ринку та періодики для дошкільників, залучати дітей до їх вибору і придбання. Опікуватися домашньою бібліотекою, доручати дітям догляд за книжками, наведення порядку на полицях.

ПОКАЗНИКИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ

- володіє правильною звуковимовою;
- регулює дихання і темп у процесі мовлення;
- володіє силою, висотою, тембром голосу;
- розуміє значення мовлення для людини;
- ефективно спілкується рідною мовою;
- розрізняє рідну й чужу мови; виявляє інтерес до них;
- має збалансований словниковий запас із кожної сфери життєдіяльності;
- розмовляє грамотно, вживає прості й складні речення;
- веде діалог невимушено, підтримує розмову на запропоновану тему;
- дотримує мовленнєвого етикету у спілкуванні;
- самостійно складає монологічні висловлювання різних типів;
- отримує задоволення від читання (дорослим та власного);
- вільно переказує знайомі літературні твори, зміст побаченого, розповідає напам'ять невеликі віршовані твори, відгадує і складає загадки;
- має уявлення про речення, слово, склад, звук і букву як одиниці мовлення, виокремлює їх із мовленнєвого потоку;
- має навички звукового аналізу простих слів;
- цікавиться читанням, робить спроби читати;
- правильно сидить за столом, тримає олівець і ручку;
- орієнтується на сторінці книжки, альбому, зошита, в межах клітинки та ліній у зошитах з лінованою основою;
- координує рухи очей і кисті руки та впевнено рухається по площині, вздовж рядка під час виконання графічних завдань.

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

***ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ
РОЗВИТОК***

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК

Художньо-естетичний розвиток дитини здійснюється через образотворчу, музичну і театралізовану діяльність.

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Освітні завдання:

- розвивати здатність емоційно сприймати прояви естетичного у світі природи, речей, мистецтва, гри, людських взаємин, виражати свої емоції та почуття в різних видах образотворчої діяльності, проявляти власне ставлення до творів мистецтва;
- ознайомлювати дітей з різними видами образотворчого мистецтва (живопис, графіка, скульптура); формувати загальні уявлення про архітектуру та декоративно-ужиткове мистецтво; дати уявлення про основні жанри живопису (пейзаж, портрет, натюрморт, казковий, побутовий, анімалістичний);
- ознайомлювати з характерними особливостями та засобами виразності різних видів образотворчого мистецтва;
- при створенні образу вчити застосовувати різноманітні засоби художньої виразності (колір, форму, лінії, штрихи, пропорції, композицію, пластичність, різнофактурність та ін.), широкий спектр матеріалів (олівці, фарби, фломастери, воскові олівці, свічки, природний матеріал, глину, пластилін, тісто, папір, картон) і обладнання (пензлі, ножиці, підкладинки, стеки, лєкала, мольберти тощо);
- удосконалювати технічні вміння і навички створення образів; залучати до використання різних нетрадиційних технік (штампування, малювання пальчиком, долоньками, плямографія, обривання паперу, орігамі, малювання піском тощо);
- заохочувати до створення простих і складних художніх образів, багатофігурних сюжетних композицій з натури, по пам'яті, за уявою, самостійного знаходження прийомів зображення при інтеграції різних видів образотворчої діяльності;
- виховувати естетичний смак та почуття гармонії; розвивати здатність до оцінки естетичної цінності об'єктів довкілля, результатів образотворчої діяльності (власної та інших людей);
- сприяти формуванню стійких інтересів до певних видів обра-

зотворчої діяльності та розвитку творчої спрямованості особистості.

➤ **Малювання**

- збагачувати тематику дитячих робіт, пов'язуючи її з життям природи, працею людей, традиційними святами, улюбленими творами художньої літератури, фантазією дітей;
- вправляти у предметному, сюжетному, декоративному малюванні за зразком (варіативними зразками), уявленням (за темою), за уявою, з пам'яті, натури, за задумом;
- удосконалювати художні вміння зі змішування фарб для отримання нових кольорів та відтінків, впевненого користування пензлем (проведення ліній у різних напрямках), олівцем (штрихування, замальовування, контурне малювання), пастеллю, вугіллям, кольоровою крейдою;
- ознайомлювати зі створенням композиції сюжетних, пейзажних малюнків, натюрмортів за елементарними законами перспективи (вчити заповнювати передній, середній, задній план); залучати до пошуку різних композиційних рішень, передачі особливостей образів кольоровою гамою, різноманітними формами, пропорційним співвідношенням деталей, виокремленням головного в малюнку розміром тощо;
- вчити зображувати людей і тварин у русі;
- стимулювати інтерес до декоративного малювання, заохочувати до створення робіт за мотивами народних промислів (вишивки, килимарство, писанкарство, декоративний розпис).

➤ **Ліплення**

- залучати до предметного, сюжетного, декоративного ліплення за зразком (варіативними зразками), уявленням, уявою, з пам'яті, натури, за задумом; пропонувати ліпити з власного досвіду, за мотивами літературних творів;
- вправляти у ліпленні предметів простої та складної форми (в гармонійному поєднанні геометричних фігур), стилізованих фігур птахів, звірів, людей, казкових образів, фантастичних героїв;
- вчити передавати у ліпленні рухи людей і тварин;
- удосконалювати вміння створювати образи конструктивним, пластичним, комбінованим способами із використанням прийомів витягування, з'єднування різними способами, згладжу-

- вання, прошкрябування, прищипування, розкачування, сплюсчування, защипування, заокруглення, наліплювання тощо;
- заохочувати до створення виробів за мотивами народної кераміки (косівської, опішнянської, васильківської, димківської та ін.) з розписом після висихання темперними або гуашевими фарбами, прикрашанням об'ємною орнаментикою, продряпуванням стекою;
- залучати до створення напівоб'ємних зображень (рельєфів, барельєфів) на пластині.

➤ **Аплікація**

- вправляти у виконанні робіт з предметної, сюжетної, декоративної аплікації за зразком (варіативними зразками), за уявленням, уявою, з натури, за задумом;
- залучати до пошуку різних композиційних рішень;
- ознайомлювати з прийомами симетричного (із паперу, складеного навпіл або в кілька разів), силуетного вирізування, складної аплікації, складного прорізного декору, витинання;
- удосконалювати вміння із вирізування геометричних фігур, рослинних елементів, складання з них візерунків у смугі, крузі, прямокутнику, розетці;
- заохочувати до створення багатоколірних композицій, колективних тематичних робіт із використанням різноманітного матеріалу (паперу різної фактури, тканини, гудзиків, фольги, природного матеріалу, круп, макаронних виробів тощо).

➤ **Конструювання**

- залучати до конструювання із застосуванням різних матеріалів (будівельного, природного, покидькового, паперу);
- вчити аналізувати конструкцію різнопланових об'єктів довкілля, виокремлювати в них основні частини, визначати взаємозалежності форм, розмірів, розташування деталей, частин і на основі цього аналізу знаходити вдалі конструктивні рішення;
- сприяти розвитку конструктивних вмінь (співвіднесення та поєднання елементів конструкції, кріплення частин різними способами, розроблення плану дій, визначення найефективнішого варіанта створення конструкції, поробки);
- заохочувати до участі в елементарному дизайні приміщення (створення прикрас до свят, оформлення власної кімнати тощо).

Орієнтовний перелік творів живопису

І. Айвазовський: “Схід сонця у Феодосії”, “Морський берег”, “Штиль на морі”, “Дев’ятий вал”, “Шторм на Чорному морі”, “Весілля в Україні”, “Облога Севастополя”, “Шторм на морі вночі”;

О. Андрєєв “Літо у Карпатах”;

В. Анохін “Світанок на озері”;

В. Бакшеєв “Блакитна весна”;

С. Бердник “Захід сонця на Дніпрі”;

К. Білокур, Є. Волобуєв, С. Шишко, О. Шовкуненко – твори живопису на тему осінніх натюрмортів;

М. Божій: “Думи мої, думи”, “Осінь”, “Дівчина з апельсином”;

В. Васнецов: “Альонушка”, “Царівна-Жаба”, “Іван Царевич на Сірому Вовку”, “Богатирі”, “Килим-літак”;

М. Гордєєва “Осінній парк”;

І. Грабар “Лютнева блакить”;

П. Кончаловський “Бузок”;

В. Коренек “Дунайська мелодія”;

О. Коренна “Зима”;

Ф. Кричевський: “Три покоління”, “Хлопчик з пташкою”, “Дівчата”;

А. Куїнджі: “Осінь”, “Березовий гай”, “Вечір на Україні”, “Місячна ніч на Дніпрі”, “Дніпро вранці”, “Рання весна”;

І. Левітан: “Золота осінь”, “Березовий гай”, “Березень”, “Жовтень”, “Весною в лісі”;

П. Левченко: “Село взимку”, “За читанням листа”, “В садочку”, “Вітрячок”;

А. Манастирський: “Дорога”, “Діти на леваді”, “Цікава книжка”;

О. Олексієнко “Різдвяний ранок”;

К. Петров-Водкін “Вранішній натюрморт”;

М. Пимоненко: “На ярмарку”, “Портрет сина художника”, “Гуси, додому”;

В. Полєнов: “У парку. Нормандія”, “Ранній сніг”, “Золота осінь”;

О. Саврасов “Граки прилетіли”, “Зимовий пейзаж”;

В. Самков “Весняне цвітіння”;

В. Сєров “Дівчинка з персиками”;

Г. Собачко-Шостак, М. Приймаченко – твори живопису про чарівних птахів і звірів;

В. Титуленко “Човник”;

- І. Чернов “Пушкінська взимку”;
І. Шишкін: “Ранок у сосновому лісі”, “Сосновий бір”, “Ліс”,
“Зима”, “На півночі дикій”, “Дубовий гай”;
Т. Яблонська: “Застудилася”, “У парку”.

➤ **Твори ужиткового мистецтва, його об’єкти:**

іграшки – опішнянська, косівська, димківська;
з дерева – яворівські, богородська;
авторські іграшки; іграшки з природного матеріалу;
вироби з кераміки, килимарство, лозоплетіння, орігамі, бісеро-
плетіння.

Орієнтовний перелік тем

➤ **З малювання:**

предметне: “Овочевий кошик”, “Моя домашня тваринка”, “Осін-
ній натюрморт”, “Тварини лісу”, “Веселий клоун”, “Фабрика Дідуса
Мороза”, “Сніжинки”, “Автопортрет”, “Портрет моєї мами”, “Тва-
рини зоопарку”, “Транспорт”, “Птахи”, “Казкові герої”, “Весняні
квіти” тощо.

сюжетне: “Осінній парк”, “Збір урожаю”, “Барви осені”, “Про-
щання з чарівницею осінню”, “Ой прийшла до нас зима”, “Новорічне
свято у садку”, “Зимовий день”, “У зимовому лісі”, “Зимове місто”,
“Весна, весна-весняночка”, “Котики-воркотики біля води”, “Подо-
рож у космос”, “Лісова школа”, “У цирку”, “Моя родина” тощо.

декоративне: “Фантастичні птахи”, “Незвичайні риби”, “Укра-
їнська вишиванка”, “Опішнянський посуд”, “Казкові тварини”, “Пе-
триківські букети”, “Тканий килимок”, “Бабусина скриня” тощо.

➤ **З аплікації:**

“Калинове намисто”, “Лісовий пейзаж”, “Ніч у селі”, “Зваримо
борщ”, “Фрукти на тарілці”, “Грибна поляна”, “Горщик для каші”,
“Місячна зимова ніч”, “Лисичка-сестричка”, “Ялинкові іграшки”,
“Сімейка сніговиків”, “Весняний букет” тощо.

“Дід Мороз і Снігуронька”, “Новорічна ялинка”, “Ажурні сні-
жинки”, “Іжачок-хитрячок”, “Букет пролісків”, “Скатертина-
самобранка”, “Веселі гномики”, “Закладка для книжки”, “У мор-
ському царстві” тощо.

➤ **З ліплення:**

з глини, пластиліну, пластику, солоного тіста: “Дари осе-
ні”, “Іжачок шукає запаси”, “Ми – гончарі”, “Лисичка-сестричка”,

“Пташка-свистулька”, “Казковий птах”, “Прикраси на ялинку”, “Дід Мороз несе мішок”, “Стоїть півник на току”, “Чарівна ваза”, “Івасик-Телесик на гусеняті” та інші.

➤ **З конструювання:**

з *будівельного матеріалу* (у тому числі LEGO): “Моя оселя”, “Наш дитячий садок”, “Чарівний палац”, “Міст через Дніпро”, “Пароплав”, “Космічна ракета”, “Бабусине подвір’я”, “Ферма” та інші;

з *паперу*: “Осіннє дерево”, “Їжачок несе яблучка”, “Закладина для книги”, “Книжка-складанка для малюків”, “Атрибути для сюжетно-рольових ігор”, “Сніжинки”, “Човник”, “Букет для мами”, “Тварини” (орігамі);

з *природного та покидькового матеріалу*: “Троянди” (з кленового листя), “Їжачок”, “Казкова тваринка”, “Чудернацький птах”, “Солом’яний бичок”, “Намисто для мами”, “Букет квітів” (із крилаток ясеня, іншого матеріалу), “Вантажна машина” (сірникові коробки), “Віночок із кульбаб”, “Веселі чоловічки” (жолуді).

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Освітні завдання

➤ **Слухання музики:**

- збагачувати музичний досвід дітей, зацікавлюючи новими вокальними та інструментальними творами композиторів-класиків, сучасних авторів та української народної музики;
- вчити дітей розрізняти верхній та нижній регістри, вступ та закінчення інструментальної програмної музики, відрізняти заспів від приспіву в піснях;
- спонукати дітей самостійно визначати настрій, характер музичного твору та засоби музичної виразності; розвивати вміння визначати жанрову належність музичного твору (пісня, танець, марш), вживати музичні терміни;
- розвивати основи музичної культури, а саме: впізнавати твори за вступом та мелодією, знати автора та назву твору; дослуховувати музичний твір до кінця; здатність слухати музику уважно, стежити за розвитком музичного образу;
- виховувати любов та інтерес до музики, бажання слухати її в повсякденному житті;
- складати про почуті мелодії казки, коротенькі оповідання, використовувати знайомі мелодії в іграх-драматизаціях.

Орієнтовний репертуар

“Весело – сумно”, муз. Л. Бетховена; “Вальс квітів”, муз. Д. Шостаковича; “Сміливий вершник”, муз. Р. Шумана; “Колискова” В. Моцарта; “Камаринська” П. Чайковського; “Італійська полька” С. Рахманінова; “Пісня жайворонка” М. Глінки; “Шарманка” Д. Шостаковича; “Вальс”, муз. Е. Гріга; “Марш” з балету “Лускунчик”, муз. П. Чайковського; “Музична скринька”, муз. Ю. Гриб’єдова; “Буратіно”, муз. К. Мяскова, сл. Т. Ковалевської; “Танець ляльки Мальвіни”, муз. Д. Львова-Компанійця.

“Гопак”, український народний танок; “Гопак” з опери “Сорочинський ярмарок” муз. М. Мусоргського; “Щедрик, щедрик, щедрівочка”, українська народна пісня, обробка М. Леонтовича; українська народна пісня “Ой ходить сон”, обробка Л. Ревуцького; український народний танець “Метелиця”; “Козачок”, закарпатський народний танець І. Свечнікова.

➤ **Співи:**

- формувати вміння виразно співати створені композиторами та доступні народні пісні різного характеру в діапазоні ре – сі, до; співати легким звуком, дзвінко; правильно інтонувати мелодію без викрикувань, чітко артикулюючи слова, разом починати та закінчувати спів; співати злагоджено в заданому темпі; брати дихання між музичними фразами;
- вчити дітей передавати у співі характер звучання (веселий, грайливий, сумний, урочистий); динамічні відтінки (помірно – голосно, помірно – тихо), різний темп (рухливий, спокійний, плавний); протягувати довгі звуки, м’яко закінчувати ненаголошене кінчення фрази; співати з музичним супроводом самостійно та без супроводу з допомогою дорослого; прислухатися до співу інших дітей; стежити за поставою, дивитися в очі слухачам, не напружувати міміку;
- підтримувати бажання співати, виховувати любов до пісні.

➤ **Співаночки:**

“Дибидибиди”, “Ой дзвони дзвонять”, “Веселі гуси”, укр. нар. пісеньки-примовки;

“Щедрик, щедрик, щедрівочка”, “Добрий вечір, щедрий вечір”, українські народні щедрівки;

“Коляд, коляд, колядниця”, українські народні колядки; “Росте буряк”, муз. і сл. В. Верховинця;

“Лис”, “Мишка та кіт”, українські народні пісеньки, обробка Я. Степового.

Пісенний репертуар

“На іменинах”, муз. І. Островерхого, сл. Т. Артем’євої;

“Як діждали літа”, “Ой на горі жита много”, українські народні жниварські пісні; “Косарі”, українська народна пісня, обр. Я. Степового;

“Рідний дубочок”, муз. І. Шайкіса, сл. Г. Грайка;

“Капосний дощик” муз. О. Радзівіл, сл. К. Переслісної;

“Поміж диво-кленами”, “Ярмарок”, муз. Ю. Михайленко, сл. Т. Мезенцевої;

“Ходить з пензликом осінь”, муз. М. Ведмедері, сл. В. Кленця;

“Світлофор”, муз. І. Островерхого, сл. Т. Артем’євої;

“Зимовий вальс”, муз. і сл. Н. Козак;

“Віхола – метелиця”, муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної;

“Зима” муз. і сл. В. Лисенка;

“Перший сніг”, муз. Г. Гембери, сл. В. Чорної;

“Веснянка”, муз. В. Таловирі, сл. В. Ладижця;

“Соловейко”, українська народна пісня, обр. Я. Степового;

“Прийшла весна весела”, муз. І. Островерхого, сл. М. Пономаренко;

“Сонячні промінчики”, “Наші вихователі”, муз. і сл. Н. Рубальської;

“Пісенька про маму”, “Мамин день”, “Пісенька про бабусю”, муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної;

“Тече вода”, муз. А. Філіпенка, сл. Т. Шевченка;

“Повертайся, ластівко”, муз. В. Верховинця, сл. С. Титаренка;

“Україна моя неповторна”, сл. Л. Павловської, муз. І. Островерхого;

“Гарна наша Україна”, українська народна пісня, обр. С. Файн-туха.

Примітка: музичний керівник доповнює музичний репертуар для дітей самостійно, з урахуванням сучасних напрацювань.

➤ Музично-ритмічні рухи:

- навчати дітей музичного та виразного виконання різних видів основних і танцювальних рухів; удосконалювати техніку їх виконання;
- ознайомлювати з танцями різних жанрів, народів, викорис-

товуючи “мову рухів” як основу їх осмисленого та виразного виконання;

- розвивати вміння дитини емоційно переживати ігрову ситуацію в іграх, забавах; використовувати музично-рухові навички для розвитку ігрового сюжету, створення музично-пластичного образу;
- залучати дітей до:
 - українських хореографічних традицій через сприймання найрізноманітнішої народної музики і творів українських композиторів, виконання традиційних українських рухів, хороводів, танців репродуктивно-продуктивної спрямованості, з усталеними та імпровізаційними елементами;
 - сприймання і відтворення класичної та сучасної музики, пісень в аудіозапису з педагогічно доцільним змістом, яскраво вираженою мелодико-ритмічною основою, чіткою музичною формою, зручним для дітей темпом;
 - виконання основних танцювальних рухів і танців різних народів світу;
 - виконання нескладних рухів із царини бальної хореографії, навчати, розуміти й відтворювати бальний етикет, ввічливо поводитися у парі відповідно до своєї статі;
- розвивати вміння дітей узгоджено рухатися у хороводах і танцях, використовуючи музичний вступ для емоційного настрою на танець та запрошення, сприймати український народний уклін і бальний кніксен як засоби художнього спілкування.

➤ **Танці:**

“Гопак”, на українську народну мелодію “Коло”, обробка Я. Степового; “Плескач”, українська народна мелодія;

“Український танець”, українська народна мелодія; “Метелиця”, українська народна мелодія, обр. М. Різоля;

“Жартівливий танок”, на мелодію української народної пісні “Ішов козак потайком”;

“Полька”, муз. М. Різоля;

“Дошик”, українська народна мелодія;

“Гуцулка”, на українську народну мелодію “Коломийка”;

“Весела литовська полька”, на литовську народну мелодію;

російський танок “Мотрійки”;

білоруський танок “Кружечок”;

“Вару-вару”, муз. Р. Паулса;

“Каченята”, на музику Т. Вернер;
“Човник”, на музику Р. Квінти,
“Вальс з квітами”, на музику Дж. Россіні;
“Ввічливий танець”, на музику Ф. Госсєка “Тавот”;
“Полонез”, муз. І. Козловського.

➤ **Хороводи:**

“Барвисті віночки”, “Подольночка”, “Ой, минула вже зима”, “Ой на горі льон”, “Весняночка”, “Чарівна підкова”, “Жартівливі сперечання”, “Ой у полі діти, зайці і лисичка” на мелодії укр. нар. пісень; “Галю по садочку ходила”, обр. Л. Рєвєцького; “Ой у полі жито”, укр. нар. пісні, обр. К. Стеценка; “Кривий танець”, укр. нар. пісня.

➤ **Ігри:**

“Торба-мандрівниця”, “Ладки із Васильком”, “Помиримось”, “Розважаємось із сопілочкою” на укр. нар. мелодію; “Василу, вгадай, яка робота у нас”, муз. і сл. В. Верховинця; “Гра з лялькою”, муз. А. Штогарєнка; “Мишка та кіт”, укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; “Спритні вершники”, на муз. Р. Шумана “Марш”; “Хто швидше візьме іграшку”, на латв. нар. мелодію; “Не пустимо”, укр. нар. мелодія; “Займи будиночок”, муз. М. Магідєнка; “Поспішайте до мети”, мел. В. Верховинця та ін.

➤ **Гра на дитячих музичних інструментах:**

- ознайомити дітей з дитячими струнними (цимбали, бандура, балалайка, гуслі, арфа та ін.) та ударно-клавішними (піаніно, рояль) музичними інструментами, зацікавити грою на них та з народними інструментами, поширеними в Україні. Навчати прийомів гри, вчити обережно поводитися з інструментами;
- учити передавати на ударних дитячих музичних інструментах характер музики, мелодію; акомпанувати; створювати оркестри та ансамблі дитячих музичних інструментів, закріплювати навички спільної гри, розвивати почуття ансамблю. У процесі гри на дитячих музичних інструментах розвивати творчу активність, уяву і фантазію дитини. Викликати естетичну насолоду від звучання різних музичних інструментів, радість від власної спроможності та відчуття своєї єдності з однолітками.

Репертуар з гри на дитячих музичних інструментах

“Іди, іди, дощику”, укр. народна примовка, обр. Я. Степового; “Коляд, коляд, колядниця”, укр. нар. колядка; “Щедрик, щедрик, щедрівочка”, укр. нар. щедрівка; “Ой, дзвони дзвонять”, укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; “Вийди, вийди, сонечко”, укр. нар. пісня, обр. В. Верховинця; “Іде, іде, дід, дід”, муз. народна, сл. В. Верховинця.

➤ Розваги:

- влаштовувати на вибір дорослих і дітей розважальні вечори, невеличкі концерти дитячої творчості, концерти, присвячені творчості видатних композиторів і поетів; слухання аудіо-записів, тематичних концертів у виконанні педагогів (“Пісні улюбленого дитячого композитора”), фрагментів з мультфільмів, дитячих опер, балетів;
- драматизувати казки з музичним оформленням, розігрувати невеличкі вистави театрів ляльок, настільного, пальчикового, “живого актора” – дітей і дорослих.

➤ Свята

Відзначати з дітьми дні народження, свята:

- осені (“День знань”, “Осінній ярмарок”),
- зими (“Новорічний карнавал”, “Масляна”),
- весни (“Ой весна, ой красна”, “Мамине свято”),
- “Я люблю свою Україну”, “День захисника Вітчизни”, свято прощання з дитячим садочком,
- фізкультурні свята,
- концерти тощо.

У доступній формі відтворювати музичну обрядовість Різдва і Великодня, свята Івана Купали, Святого Миколая та інші.

Примітка: перелік святкових дійств можна змінювати, продовжувати тощо.

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ

- ознайомлювати з поняттями “театр”, “актор”, “глядач”, “режисер”, “сценарій”, “роль”, “декорація”;
- використовувати музично-пісенний та пластично-танцювальний досвід у театралізації літературних творів різних жанрів, володіти пластикою, мімікою, жестами;

- формувати художньо-мовленнєві виконавські вміння; розвивати здібності до творчого перевтілення у сценічний образ, запам'ятовувати сценічну послідовність;
- продовжувати театралізувати твори та самостійно придумані казки за допомогою різних видів театру: настільного, пальчикового, тіньового, лялькового, театру іграшки та ін.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

- ознайомлюйте дітей з різними видами мистецтва через споглядання картин у музеях образотворчого мистецтва, переглядом репродукцій у комп'ютерному режимі, журналах, книгах, відвідуючи різноманітні виставки;
- вправляйте у визначенні жанру живопису: пейзаж, натюрморт, портрет, казковий, побутовий, анімалістичний;
- надавайте змогу самостійно зображувати предмети побуту, тварин, дерева, транспорт, людей та ін.;
- підтримуйте бажання малювати, ліпити, аплікувати, конструювати, передавати свої враження в зображеннях;
- виважено ставтесь до вибору матеріалів зображення, спонукайте до основ рукоділля: вишивання, шиття, бісероплетіння;
- заохочуйте творчість дитини, підтримуйте її ініціативу;
- надавайте дитині змогу слухати досконалі за формою, доступні для розуміння сольні та хорові твори;
- підтримуйте бажання слухати музику, емоційно відгукуватися на неї, передавати свої враження;
- виважено ставтесь до вибору дитиною музичних творів для прослуховування, пропонуйте їй увазі не лише легку, ритмічну дорослу музику, а й класичну та дитячу;
- вправляйте дошкільників у визначенні жанру музичного твору, називанні інструмента, на якому його виконують;
- використовуйте музику в аудіо- та відеозаписах;
- організовуйте перегляд доступних дітям за змістом оперних і балетних вистав, відвідування концертів, музеїв;
- навчайте дитину розрізняти “музику природи” – співи птахів, звуки різних комах, шелест листя дерев та хвиль води тощо, порівнювати природну музику зі створеними людьми мелодіями, знаходити в них спільне та відмінне;
- використовуйте високохудожню музику з яскравими образами, різними настроями, під яку дитина може по-різному від-

- творювати ходьбу, біг, стрибки, рухи танцю тощо;
- розвивайте вокальні дані дошкільника, його музичні та акторські здібності;
- вправляйте дитину в умінні співати дзвінко, легко, правильно інтонуючи мелодію;
- викликайте в дошкільника піднесене, радісне самопочуття від співу;
- навчайте сприйнятливості до емоційної реакції на музичний твір;
- залучайте дитину до спільних співів;
- сприяйте виникненню бажання придумувати нескладні мелодії;
- залучайте до театральної-ігрової діяльності;
- створіть театр удома: розігруйте елементарні життєві ситуації з іграшками, інсценізуйте знайомі літературні твори, казки, оповідання, вірші;
- звертайте увагу дитини на осмислення змісту художніх творів, особливості характерів та поведінки різних персонажів;
- навчайте оволодівати засобами емоційної виразності, виражати почуття мімікою, жестами, інтонацією, словами; вправляйте в цьому;
- заохочуйте творчість дитини, підтримуйте її ініціативу, схвалюйте вдале виконання ролі;
- відвідуйте разом з дітьми театри (ляльковий, драматичний, юного глядача та інші).

ПОКАЗНИКИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ

- емоційно сприймає художні твори, запам'ятовує і впізнає знайомі репродукції картин, ілюстрації; самостійно визначає художньо-виразні засоби;
- обирає за бажанням різні матеріали для ліплення, малювання, аплікації, конструювання, техніку виконання, поєднує різні техніки;
- за допомогою художніх засобів виразності створює власні образи в малюнку, ліпленні, аплікації, використовує багатопланові просторові взаємовідношення об'єктів у композиції за власним бажанням, дає вмотивовану оцінку результатам;
- ліпить і поєднує у невеличкі скульптурні групи декілька фігурок, створює образи за мотивами казок, свят, народних іграшок;

- уміє виконувати предметну і сюжетну, декоративну аплікацію, володіє способами силуетного, симетричного вирізування, наклеювання;
- бере активну участь у колективній образотворчій діяльності, планує свою діяльність, погоджує власні задуми з діями однолітків, використовує свої роботи в оформленні інтер'єру групи, кімнати;
- виявляє емоційну чуттєвість до гарної музики, прагнення слухати музику, називає улюблені музичні твори;
- проявляє любов до української музики, коласової, хороводу, гри, пісні, танцю, інтерес до музичного, танцювального мистецтва, позитивно ставиться до музики інших народів, окремих творів, жанрів, видів музичної діяльності;
- сприймає твір цілісно, переймається емоціями і почуттями, вираженими в музиці;
- цікавиться музикою, охоче співає, танцює, грає на музичних інструментах, музично виразно діє, творчо проявляє себе в завданнях продуктивного спрямування (комбінує, імпровізує, вигадує тощо);
- уміє співпрацювати з дітьми та дорослими під час музичної діяльності, співвідносить своє музичне виконавство з виконавством інших, радіє особистим і колективним музичним успіхам на заняттях, під час розваг, свят;
- виявляє емоції під час програвання ролі та перегляду театралізованої вистави;
- співпереживає персонажам, розуміє зміст дійства;
- має уявлення про театр як вираження життєвих ситуацій в акторській грі;
- уміє театралізувати творчу сюжетно-рольову гру, вигадує казку, добирає засоби для її театральної реалізації, обирає методи самовираження в діях під музичний супровід.

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Освітні завдання:

- забезпечувати розвиток вільної самостійної ігрової діяльності дітей;
- формувати стійкий інтерес до пізнання навколишнього світу і себе в ньому;
- залучати дітей до участі в різних видах ігор (творчі – сюжетно-рольові, конструкторсько-будівельні, театралізовані; ігри з правилами – дидактичні, рухливі, інтелектуальні; народні), навчати розрізняти їх за змістом, характерними особливостями;
- допомагати дітям орієнтуватися у виборі зручного часу та місця для гри, способах організації ігрової обстановки; залучати їх до підготовки та виготовлення атрибутів, декорацій, ігрових моделей і тла тощо;
- реалізовувати потребу дітей в активних ігрових діях, використанні іграшок та їх замінників, виконанні різноманітних ролей, самостійному вигадуванні сюжетів, зображенні казкових та реальних героїв, використанні словесних та образних виразних засобів (міміки, жестів, поз, ходи) тощо;
- забезпечувати задоволення ігрових уподобань кожної дитини, враховувати їх під час розподілу ігрових ролей та у ході виконання ігрових завдань;
- сприяти виникненню у грі дружніх, партнерських взаємин та ігрових осередків за інтересами; спонукати до обміну думками, оцінювання себе та інших, висловлювання власних суджень щодо перебігу й підсумків гри;
- формувати навички спільних дій між дітьми, вміння домовлятися про задум, добирати іграшки й атрибути, розподіляти ролі, узгоджувати дії, разом ухвалювати рішення, діяти за потреби як команда та ін.;
- розвивати пізнавальні психічні процеси (творчу уяву, сприймання, пам'ять, увагу, мислення), заохочувати до активного мовленнєвого спілкування;
- стимулювати розвиток творчих здібностей, розвивати самостійність, ініціативність, організованість, заохочувати до імпровізації;

- виховувати моральні якості особистості (доброту, чуйність, товариськість, взаємодопомогу, толерантність, чесність, справедливість) та вольові риси характеру (наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність) тощо.

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ

- сприяти урізноманітненню тематики сюжетно-рольових ігор, підтримувати спільне творче розгортання ігор за сюжетами, які ґрунтуються на життєвому досвіді дітей та їхніх уявленнях про довкілля;
- залучати до опанування різними способами рольової поведінки; вдосконалювати вміння встановлювати множинні рольові зв'язки, переходити від однієї ролі до іншої;
- залучати до самостійного створення задуму, розгортання сюжету, розподілу та виконання взятих на себе ролей, ігрових дій, регулювання ігрових та реальних міжособистісних взаємин, аналізу досягнутих результатів тощо;
- активізувати дитячу уяву і стимулювати творчість через введення в один сюжет реальних і вигаданих персонажів, заміни знайомої сюжетної лінії на нову, розширення діапазону ролей, збільшення кількості учасників тощо.

Орієнтовний перелік ігор:

“Сім’я”, “День народження”, “Магазин”, “Будинок моди”, “Салон краси”, “Автомайстерня”, “Пілоти”, “Машиністи потяга”, “Пошта”, “Школа”, “Будівельники”, “Пожежники”, “Лікарня”, “Аптека”, “Бібліотека”, “Телебачення”, “Кінотеатр”, “Кіностудія”, “Дослідники космосу”, “Дослідники підводних світів”, “Астрономи” та ін.

КОНСТРУКТОРСЬКО-БУДІВЕЛЬНІ ІГРИ

- стимулювати інтерес і бажання до відображення широкого кола об’єктів навколишньої дійсності, використовуючи при цьому попередньо набутий досвід конструктивно-будівельної діяльності з різними конструкторами, природним та штучним матеріалом;
- розвивати конструктивні здібності (вміння планомірно розглядати предмети і споруди, виокремлюючи основні складові конструкції, їх співвідношення за розмірами, формами, розташуванням; створювати власні роботи за зразком, умовою, за-

думом, планом-схемою; добирати потрібний матеріал, деталі; використовувати різні способи створення будівлі та елементи оздоблення);

- сприяти розвитку мислення, уяви, мовлення, просторового уявлення, сенсорних та моторних навичок;
- привчати дітей діяти послідовно, злагоджено з іншими учасниками, аналізувати результати власної та спільної діяльності.

Орієнтовний перелік ігор:

“Будуємо міст”, “Багатоповерхові новобудови”, “Казковий будинок”, “Річковий порт”, “Аеропорт”, “Космодром”, “Трек для мотогонок”, “Залізниця”, “Вокзал”, “Зоопарк”, “Ферма”, “Ігровий майданчик”, “Автомийка”, “Фабрика меблів”, “Дитячий садок майбутнього”, “Місто мрій”, “Наша вулиця”, “Палац казок”, “Котеджне містечко”, спорудження різних конструкцій із природних матеріалів (снігу, піску, каміння) тощо.

ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ

- заохочувати дітей до розігрування відомих та нових сюжетів за змістом і мотивами літературних творів, у тому числі казок та інших жанрів усної народної творчості;
- ознайомлювати з різними видами театру (театр образних іграшок, театр-рукавичка, пальчиковий, тіньовий, маріонетковий, телетеатр, театр на фланелеграфі, театр бі-ба-бо, театр магнітних іграшок тощо) та властивими їм способами відтворення образів і подій конкретного художнього твору;
- удосконалювати вміння розігравати постановки, вчити емоційно та інтонаційно виразно характеризувати персонажів, відображати їхні рольові дії і взаємини, виявляти власне ставлення до них та їхніх вчинків;
- підтримувати своєрідність відтворення кожною дитиною різноманітних імітаційних рухів та емоційних станів персонажів;
- розвивати відповідальне ставлення до самостійного добору і створення потрібної атрибутики, оформлення імпровізованої сцени або розміщення декорацій, реквізиту;
- стимулювати розвиток дитячої творчості, формувати художньо-естетичні смаки та вподобання.

Орієнтовний перелік ігор:

“Ходить гарбуз по городу”, “У зимовому лісі”, “Колобок”, “Рукавичка”, “Кіт, цап та баран”, “Котик і півник”, “Лебідь, щука і рак”, “Пан Коцький”, “Муха-Цокотуха”, “Кицьчин дім”, “Школа світлофора Моргайка” та ін.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ

- сприяти прояву пізнавальної активності, розвитку сприймання (через дію різних аналізаторів: зорового, слухового, смакового, тактильного), логічного мислення, активного мовлення, пам'яті, уваги;
- спонукати до узагальнення і закріплення у ході гри набутих дітьми уявлень про явища й об'єкти довкілля;
- викликати інтерес до різних видів дидактичних ігор (словесних, музичних, настільно-друкованих, з іграшками і предметами), вчити виділяти їх з-поміж інших ігор, особливу увагу звертати на наявність правил і певних дій, які є обов'язковими для виконання всіма гравцями;
- розвивати вміння з організації гри (зібратися для гри, обрати ведучого, розподілити ігрові обов'язки між гравцями, контролювати й оцінювати власні дії та дії інших);
- спонукати до придумування варіантів проведення гри, творчого та самостійного вирішення ігрового завдання;
- виховувати прагнення до якісного виконання правил та отримання позитивного результату гри.

Орієнтовний перелік ігор:

“Чарівна торбинка”, “Коли це буває?”, “Істівне – неістівне”, “Що змінилося?”, “Пори року”, “Добери пару”, “Уважним будь!”, “Хто більше запам'ятає?”, “Котрий за порядком”, “Дні тижня”, “Геометрична мозаїка”, “Знайди за описом”, “Визнач напрямок”, “Потрібно – не потрібно”, “Де що росте?”, “Скажи навпаки”, “Впізнай за описом”, “Хто де живе?”, “Кому що потрібно для роботи?”, “Магазин”, “Виправ помилку” тощо.

РУХЛИВІ ІГРИ

- забезпечувати потребу дитини в достатній руховій активності;
- сприяти розвитку основних рухів (ходьба, біг, стрибки, лазіння, повзання, метання, кидання), рівноваги, окоміру та інших фізичних якостей, удосконаленню рухових навичок та вмінь;
- вчити дотримувати відповідних правил, запам'ятовувати і точно відтворювати хід рухливої гри, її текст (за наявності);
- розвивати здатність до відтворення знайомих рухів у різних ігрових ситуаціях, заохочувати до імпровізації та придумування нових варіантів гри;
- спонукати до самостійності у підготовці місця для гри, ігрового обладнання, інвентарю, атрибутів, розподілі ігрових ролей, поділі на команди;
- виховувати почуття колективізму, товариськості, справедливості при владнанні конфліктних ситуацій, підбитті підсумків та визначенні переможців; заохочувати до прояву позитивних емоцій (радості від спільної перемоги, успіхів товаришів і суперників по грі, задоволення від самого процесу гри разом із друзями).

Примітка: орієнтовний перелік ігор подано у розділі “Фізичний розвиток”.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІГРИ

- викликати інтерес до вирішення проблемних та логічних завдань;
- удосконалювати основні мислительні операції (синтез, аналіз, узагальнення, абстрагування);
- сприяти прояву яскравих інтелектуальних емоцій (здивування, сумніву, впевненості, здогадки, радості відкриття та успіху);
- розвивати винахідливість, допитливість, наполегливість та здатність самостійно розмірковувати і знаходити розв’язання.

Орієнтовний перелік ігор:

кросворди, ребуси, загадки, метаграми, анаграми, шаради, чайнворди, шашки, шахи, “Танграм”, “Чарівні палички”, квач, “кубик Рубіка”, диво-змійка, головоломки, лабіринти, комп’ютерні ігри та ін.

НАРОДНІ ІГРИ

- формувати уявлення про різні види народних ігор (забави, рухливі, дидактичні);
- ознайомлювати з характерними особливостями народних ігор свого та інших регіонів України, їх правилами, основними сюжетами, ігровими діями;
- вправляти у гармонійному поєднанні словесних фраз, мелодії, танцювальних рухів, елементів драматичної дії в іграх-хороводах та в інших іграх сезонно-обрядового, соціально-побутового характеру;
- привчати до широкого використання у самостійній ігровій діяльності малих ігрових фольклорних жанрів (закличок, примовлянок, лічилок, мирилок), народної іграшки;
- розвивати почуття гумору, здорової змагальності, вміння розуміти виховну цінність народної гри;
- виховувати інтерес до пізнання культурної спадщини рідного народу.

Орієнтовний перелік ігор:

“Сміх”, “Грицю, Грицю, до роботи”, “Подоляночка”, “Дід Панас”, “Пень”, “Жали, жали женчики”, “Котилася торба”, “Вийди, вийди, Іванку”, “Міцний горішок”, “Хапай за чуба”, “Горить, палає”, “Безкінечна гра”, “Визволяй”, народні загадки, небилиці тощо.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

- обирайте іграшки та ігри, що відповідають санітарно-гігієнічним нормам і безпечні для життя та здоров'я ваших дітей;
- купуйте ті ігри та іграшки, які є педагогічно цінними для віку вашої дитини;
- оберігайте дітей від ігор та іграшок, пов'язаних із проявами агресії, жорстокості, цинічного ставлення до загальнолюдських цінностей;
- спонукайте дитину до вияву самостійності у доборі ігор та іграшок, поважайте її вибір;
- створіть для дитини власний ігровий осередок, у якому б знайшлося місце для різних видів ігор та іграшок, у тому числі і народних; привчайте підтримувати в ньому порядок;
- виділяйте більше часу на спільні з дитиною ігри, не бійтеся на деякий час повернутися у дитинство;

- розширюйте уявлення дитини про навколишній світ (спостерігайте за явищами та предметами, що нас оточують; відвідайте музеї, театри, заклади громадського користування; ознайомлюйте дітей з різними професіями та ін.), заохочуйте до відображення побаченого в іграх;
- виготовляйте власноруч разом з дітьми ігри та іграшки, пропонуйте їх для ігор;
- цікавтеся досвідом інших батьків щодо виготовлення іграшок власними руками, використовуйте цей досвід у сімейному побуті;
- розповідайте про свої улюблені в дитинстві ігри й іграшки; якщо є така змога, ознайомте з іграшками, що існували багато років тому; з цією метою відвідайте Державний музей іграшки у Києві, місцеві краєзнавчі музеї, виставки народного мистецтва;
- читайте та обговорюйте сюжети казок, характери героїв, навчайте дітей творчо відображати реальні життєві та казкові ситуації;
- влаштовуйте вдома театральні вистави за змістом прочитаного, побаченого або вигаданого сюжету;
- вчіть дитину гратися з іншими дітьми, встановлювати дружні взаємини, дотримувати правил, поважати партнерів по грі тощо;
- відвідайте всією родиною дитячі ігрові центри, частіше грайте разом у спортивні ігри на свіжому повітрі, організовуйте ігри з дітьми та дорослими під час родинних, дитячих свят.

ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ІГРОВИХ УМІНЬ

- виявляє інтерес до ігрової діяльності, радіє можливості грати;
- орієнтується у різних видах ігор (сюжетно-рольові, конструкторсько-будівельні, театралізовані, дидактичні, рухливі, інтелектуальні, народні), знає їх характерні особливості, із задоволенням грає в них;
- відтворює свої уявлення про навколишній світ та ставлення до подій, людей, предметів і явищ у різних іграх; творчо відображає в них діяльність та взаємини дорослих, реальні та уявні події;

- здатна урізноманітнювати ігровий сюжет (відображати в ньому події з власного життя, життя людей з найближчого оточення, суспільні події);
- вносить зміни у перебіг уже знайомої гри з правилами (ускладнення, варіації основних дій і правил, збільшення або зменшення кількості гравців, заміна ігрової атрибутики);
- виявляє самостійність у виборі гри, раціонально використовує предметно-ігрове середовище для реалізації ігрових задумів;
- використовує в іграх різноманітні іграшки, предмети-замінники, атрибути, різні матеріали відповідно до призначення, змісту; виготовляє за потреби їх власноруч, проявляє винахідливість та практичність;
- передає особливості взятої на себе ролі, добре типізує та індивідуалізує, використовуючи при цьому різні засоби виразності; приймає ігрові правила і дотримує їх;
- із задоволенням грається разом з дітьми або дорослими, вміє налагоджувати партнерські взаємини, проявляє товариськість, толерантність, зважає на думку інших; радіє спільному успіхові; дотримує норм та етикету спілкування;
- має власні ігрові уподобання, значний перелік найулюблениших сюжетів, тем ігор та коло друзів по грі.

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Освітні завдання:

- збагачувати, розширювати уявлення про працю дорослих, її соціальну значущість, різні види праці, матеріали, знаряддя праці, їх особливості і правильне застосування;
- формувати стійкий інтерес до праці дорослих, бажання наслідувати їх;
- збагачувати досвід соціальної комунікації у процесі організованої і самостійної трудової діяльності;
- удосконалювати життєво важливі рухи, розвивати фізичні, волевові якості;
- навчати раціональних прийомів роботи, дотримання певної послідовності дій у процесі праці;
- формувати відповідальне ставлення до трудових обов'язків, прагнення доводити справу до кінця;
- привчати працювати в колективі дружно, допомагати товаришеві, вміти домовлятися про спільну роботу, розподіляти обов'язки;
- розвивати у дітей ініціативу, творчість, самостійність і цілеспрямованість під час виконання трудових завдань, уміння творчо застосовувати здобуті знання у реальних життєвих ситуаціях;
- виховувати звичку бережно поводитися з речами (одяг, взуття, меблі, іграшки, приладдя та ін.), використовувати їх за призначенням;
- виховувати інтерес і шанобливе ставлення до праці інших людей, бажання долучатися до посиленої трудової діяльності;
- виховувати бажання бути корисним для інших, помічати потребу інших у допомозі, надавати її з власної ініціативи, вміння бути вдячним за надану допомогу;
- виховувати культуру праці (охайність у процесі діяльності; вміння користуватися обладнанням, доцільно розміщувати його і своєчасно прибирати, підтримувати порядок на робочому місці).

САМООБСЛУГОВУВАННЯ

- закріплювати навички самообслуговування й особистої гігієни;

- привчати самостійно вдягатися і роздягатися у певній послідовності, правильно та акуратно складати (вішати) в шафу свій одяг, ставити на місце взуття;
- своєчасно сушити мокрі речі, чистити верхній одяг щіткою, доглядати взуття (мити, чистити);
- помічати і самостійно усувати непорядок у своєму зовнішньому вигляді, тактовно підказувати іншим дітям про негаразди в їхньому вбранні, допомагати усувати їх;
- виховувати звичку бути завжди охайним, без нагадувань за потреби вмиватися, мити руки, переодягатися, зачісуватися.

ГОСПОДАРСЬКО-ПОБУТОВА ПРАЦЯ

- привчати дітей систематично прибирати на визначене місце іграшки, обладнання, матеріали після ігор, навчально-пізнавальної і трудової діяльності; з частковою допомогою дорослих розстеляти і застеляти після сну своє ліжко; самостійно виконувати обов'язки чергових у їдальні, на заняттях (сервірувати стіл, прибирати посуд після їди, змитати крихти зі столу; готувати приладдя, іграшки для фізкультурних і музичних занять; розкладати на столи матеріали і посібники, підготовлені вихователем, після занять ставити на місце стільці, прибирати посібники, приладдя, матеріал);
- допомагати вихователеві готувати іграшки, матеріал, інвентар для ігор і праці на майданчику, а після прогулянок збирати його, чистити і відносити на місце;
- за дорученням дорослого і з власної ініціативи витирати пил на полицях у шафах роздягальної і групової кімнат, наводити лад у шухлядах письмового столу; мити та протирати іграшки, будівельний матеріал, за допомогою дорослого ремонтувати книжки, іграшки;
- формувати почуття задоволення від чистоти і порядку в приміщенні, на майданчику, ділянці.

ПРАЦЯ В ПРИРОДІ

У куточку природи:

- заохочувати до сумлінного виконання обов'язків чергового (поливати кімнатні рослини, оббирати з них сухе листя, обтирати листя від порохи, мити і обпризкувати рослини, розпушувати

землю паличками; мити годівниці, готувати корм – мити, різати, терти на тертці; міняти воду для пиття, годувати тварин, риб, користуючись міркою);

- привчати дітей за допомогою дорослого міняти підстилку у тварин (пісок, тирсу, сіно), воду в акваріумі, прибирати куточок природи;
- разом із дорослим виконувати різноманітну сезонну роботу: сіяти і садити цибулю (редис, квасолу, насіння квіткових рослин), вирощувати овес або ячмінь для птахів і тварин; живцювати і пересаджувати кімнатні рослини; пересаджувати квіткові рослини з ґрунту в куток природи, вирощувати розсаду для подальшого пересаджування у відкритий ґрунт;
- облаштовувати під керівників вихователя моделі природного довкілля (тераріум для земноводних, садок для мешканців лісу тощо);
- доглядати за принесеними гілками дерев: підливати воду, міняти її в разі потреби;
- допомагати дорослому чистити акваріум: мити камінці, наливати і виливати воду;
- виховувати сумлінність, охайність, відповідальність за рослини і тварин – мешканців живого куточка.

На городі, у квітнику:

- залучати під керівництвом дорослого до:
- перекопування ґрунту на грядках і клумбах, навколо дерев, кущів (навесні, восени), розпушування (влітку) його граблями;
- висівання великого городнього та квіткового насіння;
- висаджування у підготовлені дорослими ямки розсади городини і квітів;
- зрізання квітів, складання з них букетів і прикрашання ними приміщення;
- збирання насіння городніх, квіткових рослин, трав (для зимового підгодовування птахів), урожаю вирощених овочів, фруктів, ягід;
- згрібання до стовбурів дерев і кущів снігу;
- формувати вміння робити борозенки;
- доглядати за посівами і посадками (поливання грядок, клумб, підгортання, прополювання рослин);
- виховувати працелюбність, організованість, уміння доводити

розпочати справу до кінця, бережне ставлення до результатів праці, прагнення допомогти.

На ігровому майданчику (у дворі):

- регулярно залучати дітей до впорядковування території;
- прибирати майданчик від листя, паличок, сміття;
- робити рівчачки для струмків;
- допомагати дорослим розчищати майданчик від снігу, звозити його під дерева, на купи;
- розвішувати годівниці й підгодовувати птахів узимку;
- правильно користуватися лопатами, віниками, граблями;
- привчати стежити за порядком, виявляти ініціативу в його підтриманні.

Ручна (художня) праця:

- вчити виготовляти з природного, допоміжного матеріалу, паперу і картону нескладні іграшки-саморобки для творчих ігор (біноклі, прапорці, сумочки, шапочки, книжки, іграшкові меблі, серветки, хусточки тощо), сувеніри для рідних, працівників дитячого садка, інших дітей;
- спонукати до участі у виготовленні посібників для занять, самотійної діяльності (коробочки, вироби для зберігання голок, лічильний матеріал тощо);
- учити наслідувати дії дорослого, діяти за інструкцією і задумом, планувати хід своєї роботи, готувати, економно й раціонально витрачати матеріали;
- залучати до створення поробок парами, невеликими підгрупами;
- виховувати інтерес до творчої праці, бажання виготовляти своїми руками іграшку, сувенір, прикрасу.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

- разом із дитиною спостерігайте за працею дорослих, розповідайте про її соціальну значущість для людей, природи;
- підтримуйте інтерес старших дошкільників до знарядь праці, відповідайте на запитання щодо їх особливостей, роз'яснюйте правила безпечного використання їх у процесі діяльності;
- залучайте дитину до посильної трудової діяльності, заохочуйте бажання бути корисною для інших, помічати потребу у допомозі та надавати її, частіше пропонуйте допомогти комусь

- із членів родини, давайте виконати окремі доручення самостійно;
- окресліть коло домашніх обов'язків, тримайте під контролем їх виконання, обговорюйте з малюком результати, позитивно оцінюйте його успіхи, бажання працювати на спільну користь;
 - давайте дитині змогу проявляти самостійність, ініціативу під час виконання епізодичних і постійних доручень (наведенні ладу в дитячій кімнаті, у шухлядках письмового столу тощо), при цьому давайте їй і право вибору під час визначення змісту праці, часу виконання завдання та ін.;
 - власним прикладом прищеплюйте дитині культуру праці;
 - залучайте до спільного прибирання квартири, праці на присадибній ділянці, у саду, на городі, догляду за свійськими тваринами тощо; консервування овочів і фруктів на зиму (миття огірків, відбирання міцних, спілих, незіпсованих овочів – моркви, помідорів);
 - не сваріть дитину за невдачу або не доведену до кінця справу, запропонуйте свою допомогу або порадьте, як якісніше і швидше виконати доручення.

ПОКАЗНИКИ ВОЛОДІННЯ ТРУДОВИМИ НАВИЧКАМИ ТА ВМІННЯМИ

- має елементарні уявлення про різні види праці дорослих, її соціальну значущість; матеріали, знаряддя праці, їх особливості і правильне застосування;
- проявляє інтерес та повагу до праці дорослих, бажання долучатися до посильної трудової діяльності;
- володіє раціональними прийомами праці, дотримує певної послідовності дій у процесі роботи;
- відповідально ставиться до дорученої справи, прагне доводити її до кінця;
- намагається домовлятися про спільну роботу з однолітками, розподіляти обов'язки; помічає потребу в допомозі та надає її за необхідності іншим дітям;
- проявляє ініціативу, самостійність під час виконання трудових завдань, прагне бути корисним для інших;
- уміє застосовувати трудові вміння та навички у реальних життєвих ситуаціях;

- намагається бережно ставитися до речей, іграшок та приладдя, використовувати їх за призначенням;
- володіє елементарною культурою праці (виявляє охайність у процесі діяльності; вміє користуватися обладнанням, доцільно розміщує його і своєчасно прибирає на місце його зберігання, намагається підтримувати порядок на робочому місці);
- володіє навичками самообслуговування й особистої гігієни; вміє самостійно вдягатися і роздягатися у певній послідовності, при цьому зашкіпати гудзики, застібки-“блискавки”, шнурувати взуття, правильно та акуратно складати (вішати) у шафу свій одяг, ставити на місце взуття; своєчасно сушити мокрі речі, чистити верхній одяг щіткою, доглядати взуття (мити, чистити);
- помічає і намагається самостійно усувати непорядок у своєму зовнішньому вигляді, підказує іншим дітям про негаразди у їхньому вбранні, допомагає усувати їх;
- прагне бути охайним, за потреби самостійно вмивається, мие руки, зачісується, перевдягається, чистить зуби вранці та ввечері;
- самостійно без нагадування прибирає на визначене місце іграшки, обладнання, матеріали після ігор, занять, праці;
- за допомогою дорослих розстеляє і застеляє після сну своє ліжко;
- самостійно виконує обов’язки чергового в їдальні, на заняттях, у куточку природи (сервірує стіл, прибирає посуд після їди, змитає щіткою у совок крихти зі столу; допомагає вихователю готувати приладдя, іграшки для фізкультурних і музичних занять; розкладати на столи матеріали і посібники, після занять – ставить на місце стільці, прибирає посібники, приладдя, матеріал; поливає кімнатні рослини, оббирає з них сухе листя, обтирає листя від пороху, мие і обприскує рослини, розпушує землю; мие годівниці, готує корм; міняє воду для пиття, годує тварин, риб, користуючись міркою, тощо);
- уміє витирати пил на поличках, мити та витирати іграшки, будівельний матеріал, за допомогою дорослого ремонтувати книжки, іграшки; наводити лад у шухляді письмового столу;
- проявляє почуття задоволення від чистоти і порядку в приміщенні, на майданчику;
- володіє вміннями перекопувати землю, розпушувати її гра-

- блями; сіяти велике насіння; робити борозенки, поливати грядки, клумби; висаджувати у підготовлені дорослими ямки розсаду городини і квітів; прополювати рослини, збирати достиглі овочі, фрукти, ягоди, насіння трав, квітів; зрізати квіти, складати з них гарні букети і прикрашати ними приміщення;
- користується необхідним приладдям для прибирання майданчика від листя, паличок, сміття, снігу;
 - володіє навичками виготовлення поробок із природного, допоміжного матеріалу, паперу і картону; намагається економно й раціонально витрачати матеріали;
 - проявляє інтерес до творчої праці, бажання виготовляти власноруч іграшку, сувенір, прикрасу.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вдома: Підйом, ранковий туалет	Час 6.30–7.30
У дошкільному навчальному закладі:	
Ранковий прийом дітей (за сприятливих погодних умов – на вулиці), ігрова самостійна діяльність за вибором дітей, індивідуальна робота з дітьми, гімнастика	7.00 (7.30)–8.30
Підготовка до сніданку, сніданок	8.30–9.00
Ігри, підготовка до організованої навчально-пізнавальної діяльності	9.00–9.15
Організована навчально-пізнавальна діяльність дітей	9.15–11.00
Підготовка до прогулянки, прогулянка	11.00–12.30
Повернення з прогулянки, підготовка до обіду, обід	12.30–13.20
Підготовка до сну, сон	13.20–15.10
Поступовий підйом, оздоровчі процедури	15.10–15.20
Самостійна діяльність (ігрова, художня, трудова, комунікативно-мовленнєва), за вибором дітей	15.20–15.40
Підготовка до прогулянки, прогулянка	15.40–16.30
Повернення з прогулянки, підготовка до підвечірка	16.30–16.40
Підвечірок	16.40–17.00

Самостійна діяльність дітей (ігрова, художня, трудова, комунікативно-мовленнєва), індивідуальна робота з дітьми	17.00–17.30
Вечірня прогулянка (за сприятливих погодних умов), бесіди з батьками, повернення дітей батькам	17.30–18.00 (19.00)
Продовження прогулянки на свіжому повітрі з батьками, повернення додому	18.00 (19.00)–19.30
Вдома:	
Підготовка до вечері, вечеря	19.30–20.00
Спокійні ігри, гігієнічні процедури, підготовка до сну	20.00–20.45
Нічний сон	20.45–6.30 (7.30)

**ОРІЄНТОВНІ ФОРМИ, МЕТОДИ, ЗАСОБИ
ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ**

Розділ програми	Форми, методи, засоби освітньої роботи з дітьми
ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК	Заняття (фронтальні, групові, індивідуальні), ранкова гімнастика, гімнастика після денного сну, хвилинка-здоровинки (фізкультурхвилинка і фізкультпаузи), фізкультурні дозвілля (свята і розваги), рухливі ігри (спортивні ігри та вправи, забави, сюжетні, безсюжетні, ігри-змагання, естафети, ігри-атракціони, народні сезонно-обрядові, побутові, змагальні ігри, забавлянки, хороводи), прогулянки-походи за межі дошкільного навчального закладу, заготовувальні процедури, фізкультурні гуртки, ігротека Спортландії, дні і тижні здоров'я, турніри, елементи коригувальної і лікувальної гімнастики (рухотерапія), логоритмічна гімнастика, психомоторика (краса рухів), пластичний балет, елементи ритмічної гімнастики, вправи для м'язів пальців і кистей рук, профілактика плоскостопості й порушень постави, стенди й альбоми "Поради Айболита"
ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК	Заняття (фронтальні, групові, індивідуальні), задачі-казки, задачі-жарти, геометричні задачі, ігри-подорожі, ігри-шифрування,

	дидактичні ігри логіко-математичного змісту, ігри-лото, інтелектуальні ігри (танграми, ребуси, шаради, Колумбове яйце, шашки та ін.), читання творів художнього та наукового змісту, бесіди, розповіді дорослого, зустрічі з цікавими людьми, розглядання альбомів, серій картин, схем, плакатів, спостереження, екскурсії, цільові прогулянки, екологічні хвилинки, хвилинки-цікавинки, перегляд дитячих телепередач, влаштування міні-музею, “уроки мислення”, бібліотека “Читальня природолюба”, логічні розминки, логічні “ланцюжки”, слухові диктанти, інтелектуальні дозвілля (“Клуб допитливих”, вікторини, літературні турніри, вечори загадок), гуртки інтелектуально-пізнавального спрямування, робота з енциклопедіями, проблемні ситуації, пошуково-дослідницька діяльність, “жива газета” та ін.
МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК	Заняття (фронтальні, групові, індивідуальні), дидактичні ігри (словесні, настільно-друковані, з іграшками, предметами, картинками) і вправи (фонетичні, лексичні, граматичні), гурткова робота, ігри-драматизації, розповіді-описи, міркування, судження, розповіді за картинками, серіями картинок, із власного досвіду, творче розповідання, колективне сюжетоскладання, складання листів і пам’яток, бесіди, мовно-рухливі ігри, переказу-

	вання літературних творів, придумування початку і закінчення до запропонованих текстів, заучування напам'ять, римування, артикуляційна і дихальна гімнастика, “тлумачний словничок”, лінгвістичні казки, дитяча абетка в картинках, укладання збірки дитячих розповідей тощо.
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК	Заняття (фронтальні, групові, індивідуальні) з малювання, ліплення, аплікації, конструювання, музики; гуртки (образотворчого мистецтва, хореографії, гри на музичних інструментах, театральний тощо). Вправи-імітації, дактилографія, “картинні галереї”, виставки-презентації, вернісажі, конкурси, “Художня майстерня”, студії “Олівець-малювець”, “Абетка художника”, виготовлення і оформлення книжок, дитяча абетка в картинках, дискусії тощо. Музичний супровід самостійної діяльності дітей, самостійна музична діяльність, музичні свята і розваги, фестивалі, дитячі бали, парад-але, концерти, маскаради, конкурси. Інсценізації, ігри-драматизації, театралізовані вистави, театралізація обрядових свят, театралізовані дійства

СХЕМА ЗАГАРТОВУВАННЯ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ І ВДОМА

Дні тижня	У ранкові години (вдома або в дошкільному навчальному закладі у цілодобовій групі)	Упродовж дня у дошкільному навчальному закладі	Перед нічним сном (вдома або в дошкільному навчальному закладі у цілодобовій групі)
Понеділок	Умивання, полоскання горла або пиття води	Дві прогулянки впродовж дня. Повітряні ванни під час перевдягання	Ходіння босоніж із наступним обливанням стоп
Вівторок	Вологе обтирання	Прогулянка. Повітряна ванна на заняттях гімнастикою	Повітряна ванна перед сном
Середа	Вологе обтирання	Прогулянка. Повітряна ванна на заняттях гімнастикою	Ходіння босоніж із наступним обливанням стоп
Четвер	Душ. Полоскання горла	Прогулянка. Повітряна ванна під час перевдягання	Повітряна ванна перед сном
П'ятниця	Вологе обтирання або душ	Прогулянка. Повітряна ванна під час перевдягання	Ходіння босоніж із наступним обливанням стоп

Субота	Душ. Полоскання горла	Прогулянка і загартовування на повітрі з батьками	Гігієнічна ванна із подальшим контрастним об- ливанням
Неділя	Обмивання або душ. Полоскання горла	Прогулянка і загартовування на повітрі з батьками	Повітряні ванни

ПОРАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДІВ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ

Зосередження уваги педагогів і батьків на поєднанні різних способів подання дітям знань про природу, формуванні в них практичних умінь і навичок взаємодії з нею, вихованні бережного ставлення до природного довкілля в організованій і самостійній діяльності сприяє розвитку пізнавальної активності та екологічної культури дошкільника. Дієвим засобом такого освітнього впливу є дитяча пошуково-дослідницька діяльність.

Природознавчі досліді є водночас продуктом і процесом діяльності. Як продукт вони становлять собою організований обсяг знань про фізичний і природний світ, а як процес – спостереження та експериментування. Дуже важливо, щоб діти брали участь у процесі дослідження природи, оскільки ті вміння, які вони розвинули у собі, будуть переноситися в процес освоєння інших сфер життєдіяльності й стануть у пригоді впродовж усього життя. До цих умінь належать, зокрема, вміння спостерігати, порівнювати, класифікувати, описувати, передбачати, вимірювати.

У структурі досліді вирізняють кілька етапів.

Перший етап – підготовка до пошукової діяльності в природі. Він має бути спрямований на виявлення знань дітей про певні об'єкти та природні явища, створення атмосфери зацікавленості.

Цьому сприятимуть доречно поставлені у вступній бесіді запитання, цікава розповідь дорослого. Наприклад, під час гри малят із повітряними кульками вихователь може запитати: “Як ви гадаєте, яка з повітряних кульок важча: наповнена повітрям чи ненаповнена?”

Другий етап – початок досліді. Він розпочинається із висування припущень. Маючи необхідні знання, діти можуть самі висувати припущення у вигляді певних висловлювань. (“Легка та кулька, що може літати, тобто наповнена повітрям”).

Правильність чи неправильність припущення треба потім підтвердити або спростувати дослідом. Після цього дослід обговорюють. Наприклад, щоб перевірити наведене вище припущення, потрібно зважити обидві кульки, масу яких ми порівнюємо. Та спочатку тре-

ба перевірити, чи однакові вони за всіма параметрами: кольором, формою, розміром. А щоб переконатися в тому, що вони однакові і за масою, обидві кульки потрібно зважити, перш ніж одну з них наповнити повітрям.

Третій етап – проведення досліду, перевірка припущення та подальший обмін думками.

У наведеному прикладі одну з кульок наповнюють повітрям і знову зважують на терезах. Результати зважування ненаповненої кульки і кульки, наповненої повітрям, зіставляють.

Дорослий має логічно продумати послідовність своїх дій та участь дітей, при цьому чітко визначивши послідовність виконання досліду, способи поетапної фіксації результатів, основні й допоміжні засоби, матеріали.

Четвертий етап – заключний, на якому відбувається обговорення результатів досліду. Тут роблять певні висновки, якими початкові припущення підтверджують або спростовують.

Треба пам'ятати, що нові знання як результат самостійного “відкриття” дитини мають ґрунтуватися на знаннях, попередньо нею засвоєних. Планування дослідницької роботи повинно повністю підпорядковуватись єдиній меті – вмотивованому переходу абстрактних теоретичних уявлень через унаочнення на рівень узагальнених, систематизованих, ґрунтовних знань.

Залежно від обсягу та складності організації і проведення дослід може бути як цілим заняттям на ознайомлення з природою, так і його компонентом. Нескладні дослід можна проводити також під час екскурсій у природу, прогулянок, цільових прогулянок, праці в природі з метою закріплення, узагальнення та систематизації знань дітей старшого дошкільного віку.

**ОРІЄНТОВНІ ПОКАЗНИКИ
НЕРВОВО-ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ**

Психічні функції і соціальна поведінка	Показники розвитку	
	Достатній рівень	Низький рівень
5 років	ДИТИНА:	
1. Мислення і мовлення	Вміє скласти за картинкою розповідь з декількома варіантами. Правильно відповідає на запитання, як герой потрапив у цю ситуацію.	Складаючи розповідь, не може відповісти на запитання, як герой потрапив у певну ситуацію. Не розуміє змісту картинки, перелічуючи дії героя замість переказу сюжету.
2. Моторика	Вміє стрибати на місці на одній нозі і просуваячись уперед. Завжди або майже завжди одягається і роздягається самостійно.	Не вміє стрибати на одній нозі. Ніколи повністю не одягається і не роздягається самостійно, або робить це вкрай рідко.
3. Увага і пам'ять	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно.	Розсіяна, неуважна, часто "відключається". Ледве і ненадовго запам'ятовує вірші.
4. Соціальні контакти	Вміє гратися з іншими дітьми, не сварячись, дотримуючи правил гри.	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить гратися на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі.

6 років	ДИТИНА:	
1. Мислення і мовлення	Вміє скласти за картинкою розповідь з розвитком сюжету, відобразивши в ньому події минулого, теперішнього і майбутнього. Допустимі навідні запитання.	Переказуючи сюжет, не може відповісти на запитання, як героєм потрапив у певну ситуацію, чим усе завершиться.
2. Моторика	Загальна: вміє стрибати у довжину з місця з результатом не менший ніж 70 см. Ручна: акуратно зафарбовує круг діаметром 2 см.	Не вміє стрибати у довжину з місця або показує результат менший ніж 70 см. Неакуратно зафарбовує круг (часто і грубо перетинає лінію, багато великих пробілів).
3. Увага і пам'ять	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно.	Розсіяна, неуважна, часто "відключається". Ледве і ненадовго запам'ятовує вірші.
4. Соціальні контакти	Вміє грати з іншими дітьми, не сварячись і дотримуючи правил гри.	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить гратися на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі.

Для попередження проявів невротичних станів у дитини батькам і педагогам потрібно вже з дошкільного віку прищеплювати їй інтерес до всього, що відбувається навколо, формувати допитливість, прагнення до повноцінного життя, відволікаючи її від тенденцій замкнутості, від уваги тільки до самої себе, своїй відчуттів, проблем.

Для того щоб батьки могли надавати допомогу своїм дітям, їм потрібно взаємодіяти з педагогами, психологами і медичними працівниками дошкільного навчального закладу.

В індивідуальних бесідах із педагогом батьки можуть отримати багато корисної інформації про свою дитину, а саме:

- які звуки рідної мови вона вимовляє неправильно;
- як розвинений у неї мовний слух;
- наскільки різноманітний її словниковий запас;
- чи достатньо володіє вона граматичним ладом мовлення;
- чи вміє зв'язно висловлювати свої думки і вступати в діалогічне спілкування;
- який рівень розвитку дрібної моторики дитини та ін.

Завдання батьків, педагогів, психологів – своєчасно підтримати розвиток індивідуальної своєрідності і неповторності дитини.

Подальший індивідуальний шлях розвитку особистості дитини продовжується в початковій школі.

**ПОКАЗНИКИ
ПРОЯВУ ЗДІБНОСТЕЙ І НАХИЛІВ
У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

ПРОЯВИ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І НАХИЛІВ

Впізнає знайомі мелодії.

Почувши музику, із задоволення підспівує або поспішає танцювати під неї.

Під час співу або гри вкладає у виконання почуття, емоції.

Розуміє і може описати словами характер і настрій музики.

Самостійно наспівує почуті мелодії.

Швидко і легко повторює ритм і мелодію.

Вигадує власні мелодії.

Навчилася або вчиться грати на якому-небудь музичному інструменті.

Вибораючи самостійну діяльність, віддає перевагу музичній.

ПРОЯВИ АРТИСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І НАХИЛІВ

З легкістю спілкується з іншими дітьми і дорослими.

Охоче виступає перед аудиторією, бере активну участь у драматизаціях, інсценізаціях літературних творів.

Вміє зв'язно викладати свої думки.

Прагне викликати емоційні реакції в інших, коли із захопленням щось розповідає.

Часто виражає свої почуття мімікою, жестами, рухами.

Змінює тональність, інтонації голосу, наслідуючи людину, про яку розповідає.

Копіює пози, вираз обличчя, тембр інших людей, персонажів літературних творів, вистав, фільмів тощо.

Пластично й органічно рухається.

Любить і розуміє значення сценічного вбрання, іншої атрибутики для створення образу.

ПРОЯВИ ЛІТЕРАТУРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І НАХИЛІВ

Любить, коли їй читають і розповідають оповідання, історії, казки, билини.

Ставить багато запитань, добре запам'ятовує події і їх учасників.

Здатна довго утримувати в пам'яті почуті образи і прагне використовувати їх у нових сюжетах історій.

Любить фантазувати, складати оповідки, римувати.

Розповідаючи про що-небудь, уміє дотримуватися сюжету, не втрачає основної думки.

Виразно зображує персонажів своїх фантазій, передає їхні характеристики.

Вибирає у своїх оповіданнях слова, які передають емоційний стан героїв.

Виявляє багатий словниковий запас під час розповідання.

ПРОЯВИ ХУДОЖНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І НАХИЛІВ

Схильна до передання своїх емоцій засобами образотворчої діяльності.

Найліпше сприймає візуальну інформацію.

Помічає красу у природі, побуті, мистецтві, любить гарні предмети.

Із задоволенням відвідує виставки, музеї. Висловлює власну думку про побачене з естетичного погляду.

Охоче ліпить, малює, аплікує, майструє, комбінує фарби, інші матеріали, сама їх добирає і перетворює (змішує фарби).

Створює різноманітні роботи, уникає однотипності в малюнках, поробках.

Впевнено, з інтересом ознайомлюється з новими матеріалами і художніми техніками, має улюблені, застосовує їх на свій розсуд для реалізації задуму.

Робить спроби вносити елементи краси у найближче довкілля, охоче долучається до дизайну одягу, приміщень, ділянки біля будинку, дитячого садка тощо.

ПРОЯВИ НАХИЛІВ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Дуже енергійна, віддає перевагу руховій діяльності, охоче запонує нею своє дозвілля (фізичними вправами, елементами спорту, працею, танцями).

Впевнена у своїх силах, не боїться фізичної втоми, синців і гульт.

Смілива в оволодінні новими рухами, діями з новим фізкультурними інвентарем, подоланні природних перешкод.

Демонструє вищий порівняно з багатьма однолітками рівень володіння основними рухами (ходьба, біг, лазіння, повзання, стрибки, кидання і ловіння, метання) і розвитку фізичних якостей (швидкість, спритність, сила, гнучкість, координація, рівновага, окомір).

Вирізняється широким діапазоном рухів, їх динаміки (швидко переходить від повільного до швидкого, від плавного до різкого руху і навпаки).

Налаштована на перемогу в спортивних, інших іграх змагального типу.

Має свого героя-спортсмена, цікавиться спортивними подіями, проявляє інтерес до окремих видів спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція).
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 430 с.
3. Беленька Г. В. Здоров’я дитини – від родини. Монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. – К.: СПД Богданова А. М., 2006. – 220 с.
4. Богініч О. Л. Сутність здоров’язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О. Л. Богініч // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ: Педагогічний інститут ПНУ імені В. Стефаника, 2008. – С. 191–199. – (Серія “Педагогіка”; вип. 17–18).
5. Богініч О. Л. Проблема наступності дошкільної та початкової освіти у фаховій підготовці / О. Л. Богініч // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наукових праць (Спецвипуск): матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції [“Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб’єктивної парадигми освіти”] / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов’янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 8–16.
6. Богініч О. Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобами гри: навч. посіб. / О. Л. Богініч; М-во освіти і науки України, НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2-ге вид. – К.: НПУ, 2007. – 140 с.
7. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Видавничий дім “Слово”, 2008. – 440 с.
8. Богуш А. М. Готуємо руку дитини до письма / А. М. Богуш. – 3-тє вид., зі змін. і доповн./ Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 108 с.
9. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Видавничий дім “Слово”, 2008. – 440 с.
10. Богуш А. М. Готуємо руку дитини до письма / А. М. Богуш. – 3-тє вид., зі змін. і доп. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 108 с.
11. Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. П. Бурова. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 256 с.
12. Верховинець В. М. Весняночка / В. М. Верховинець. – К.: Музична Україна, 1989. – 342 с.

13. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 128 с.
14. Гавриш Н. В. Художнє слово та дитяче мовлення: навч.-метод. посіб. / Н. В. Гавриш. – Донецьк, 1998.
15. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників: навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / А. М. Гончаренко. – К.: Світич, 2009. – 160 с. – Бібліогр.: с. 150-151.
16. Денисенко Н. Ф., Витоки здоров'я дитини: навч.-метод. посіб. / Н. Ф. Денисенко, Л. В. Лиходід, С. В. Лупінович, А. Ф. Михайличенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 160 с.
17. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер.: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко. – 2-ге вид., доопрац., доповн. – К.: Богдана, 2003. – 326 с.
18. Долинна О. П. Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі / О. П. Долинна, О. В. Низковська // Дошкільне виховання. – 2010. – № 10. – С. 7–15.
19. Долинна О. П. Організована навчально-пізнавальна діяльність дітей у дошкільному закладі / О. П. Долинна, О. В. Низковська // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 7. – С. 14–26.
20. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності старших дошкільників: метод. посіб. / Л. І. Зайцева. – Харків: Веста: Ранок, 2008. – 160 с.: іл.
21. Калмикова Л. О., Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія / Л. О. Калмикова, Н. В. Марченко, С. Д. Дем'яненко, Л. А. Порядченко. – К.: Вид-во “ПП Медведєв”, 2007. – 304 с.
22. Ладивір С. О., Виховання гуманних почуттів у дітей / С. О. Ладивір, О. П. Долинна, В. В. Котирло, С. Є. Кулачківська, С. П. Тищенко, О. О. Вовчик-Блакитна, Ю. О. Приходько [за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк] / – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 168 с. – (Серія “Дитина замовляє розвиток”).
23. Лохвицька Л. В. Дошкільникам про основи здоров'я: навч.-метод. посіб. / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. – 2-ге вид., оновл. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 192 с.

24. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи: Збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд.: О. П. Долинна, А. П. Бурова, О. В. Низковська, Т. П. Носачова]. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 480 с.
25. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Т. О. Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 152 с.
26. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навч.-метод. посіб. / Т. О. Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 136 с.
27. Поніманська Т. І., Козлюк О. А., Марчук Г. В. Виховання людяності (До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”): метод. посіб. – К.: Міленіум, 2008. – 138 с.
28. Українська мозаїка. Посібник-хрестоматія / упоряд.: О. П. Долинна, О. В. Низковська, Н. І. Вакуленко, О. А. Копейкіна. – К.: АВДІ, 2008. – 256 с.: іл.
29. Шевчук А. С. Дні мистецтва в дитсадку / А. С. Шевчук // Дошкільне виховання. – 2008. – № 2. – С. 20-21.
30. Шевчук А. С. Новації в мистецькому вихованні дошкільників // Інноваційна практика в роботі вихователя ДНЗ: метод. посіб. / Н. Дятленко, А. Гончаренко, А. Шевчук та ін. – К.: Шкільний світ, 2010. – 128 с. – С. 43-66.
31. Шевчук А. С. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності: навч.-метод. посіб. / А. С. Шевчук. – К.: Шкільний світ, 2006. – 128 с.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчально-практичне видання

**ПРОГРАМА
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
“ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ”**

**Затверджено
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України**

**Керівник проекту Б. Фенюк
Головний редактор І. Дворницька
Завідувачка редакції Т. Ухїна
Редактор С. Карімова
Літературний редактор А. Семенова
Технічний редактор А. Трут
Обкладинка О. Курила**

Підписано до друку 17. 09. 2013. Формат 60х84 /16. Друк офсетний. Гарнітура Петербург.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 6,0. Обл.-вид. арк. 7,2.
Видавництво “Мандрівець”, свідоцтво про державну реєстрацію ДК №3650 від 22.12.2009 р.
46400, м. Тернопіль, вул. Текстильна, 18. Тел. (0352) 43-39-62, 42-39-62, тел./факс (0352) 52-43-38.
<http://mandrivets.com>

Друк з готових діапозитивів: ПП “Коло”, м. Дрогобич, вул. Бориславська, 8.

ПРОГРАМА

РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ

www.mandrivets.com

ISBN 978-966-634-669-1

9 789666 346691

